

Міністерство освіти та науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Факультет філології
Кафедра романо-германської філології та перекладу з німецької мови

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Криза маскулінності та переакцентація гендерних ролей у сучасному соціумі (на матеріалі оповідань Бернгарда Шлінка з циклу «Liebesfluchten»)

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Студентки VI курсу 643 групи
Спеціальності 035 Філологія
Спеціалізації 035.043 Германські мови та
літератури (переклад включно),
перша – німецька

Гаврилюк Дар'ї Миколаївни

Керівник: *к.ф.н., доцент*
Павлюк Христина Богданівна

Рецензент: *к.ф.н., доцент*
Мукатаєва Ярослава Василівна

Національна шкала _____
Кількість балів _____ Оцінка ECTS _____

Миколаїв – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ I. ФЕНОМЕН КРИЗИ МАСКУЛІННОСТІ ТА ЙОГО АКТУАЛІЗАЦІЯ В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПРОЗОВІЙ ТВОРЧОСТІ.....	9
1.1. Концепція маскулінності та історія її переосмислення, аналіз суб'єктивно-творчого підходу аналізу її проявів.	10
1.2. Аналіз концепції кризи маскулінності та способів її осмислення в сучасному літературознавчому дискурсі.	17
1.3. Криза маскулінності та переакцентація гендерних ролей у баченні післявоєнної Німеччини.	22
Висновки до першого розділу.	25
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ КРИЗИ МАСКУЛІННОСТІ В ЗБІРЦІ Б. ШЛІНКА «LIEBESFLUCHTEN».....	27
2.1. Аналіз способів втілення та осмислення фемінності та маскулінності та змін в сприйнятті чоловічої та жіночої ролей в оповіданнях збірки «Liebesfluchten».	27
2.2. Ознаки кризи маскулінності та переакцентація гендерних ролей в оповіданнях збірки.	34
2.2.1. <i>Das Mädchen mit der Eidechse.</i>	34
2.2.2. <i>Der Seitensprung.</i>	36
2.2.3. <i>Der Andere.</i>	38
2.2.4. <i>Zuckererbsen.</i>	41
2.2.5. <i>Die Beschneidung.</i>	43
2.2.6. <i>Der Sohn.</i>	45
2.2.7. <i>Die Frau an der Tankstelle.</i>	47
Висновки до другого розділу.....	48

РОЗДІЛ ІІІ. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ
КРИЗИ МАСКУЛІННОСТІ В ОПОВІДАННЯХ ЗБІРКИ «LIEBESFLUCHTEN».50

3.1. Загальний аналіз проявів ознак кризи маскулінності в оповіданнях циклу «Liebesfluchten».	50
3.2. Криза маскулінності у рамках німецької післявоєнної самоідентифікації чоловічих персонажів оповідань збірки.	55
3.2.1. <i>Das Mädchen mit der Eidechse.</i>	55
3.2.2. <i>Die Beschneidung.</i>	57
3.2.3. <i>Der Seitensprung.</i>	60
3.3. Жінка та трансформація її ролі в суспільстві.	61
Висновки до третього розділу.	62
ВИСНОВКИ.	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.	67
ДОДАТКИ.	74

ВСТУП

Концепція кризи маскулінності є контроверсійною ідеєю з боку дослідників сучасної гендерної теорії, яка, попри свою спірність, міцно закріпилася як один з основних способів характеризування соціально-політичних зрушень та психологічних трансформацій європейського суспільства ХХ-ХХІ століть.

У світі періоду постіндустріалізації, в якому відбувається активна переакцентація гендерних ролей чоловіка та жінки в сферах кар'єри, родини, політики, освіти тощо, приречені проявлятися кризові тенденції психологічного та фізичного характеру, пов'язані з постійним стресом непередбачуваності суспільного перетворення. Згадані кризові тенденції мають руйнівні наслідки, серед яких, зокрема, виділяється радикалізація суспільства, хронічна невпевненість у власному становищі, замкнутість, що призводить до деструктивних практик (пияцтва, вживання наркотиків, вербального та фізичного насилля тощо), психічних розладів та навіть суїциду, збільшення міжособистісного розриву між дітьми та батьками тощо.

Саме наслідки вищезгаданого стресу періоду активної трансформації суспільства висвітлює у своєму циклі «*Liebesfluchten*» німецький письменник Б. Шлінк. В оповіданнях циклу він вирішує зосередитись на приватному житті та змінах, які стрімке перетворення суспільства здійснює у психологічному стані представників чоловічої статі молодого, середнього та старшого віку, а також змінах у сприйнятті та протіканні романтичних міжгендерних та сімейних стосунків у період стрімкої переакцентації ролей чоловіка і жінки в кар'єрі та родині. В протиставленні героїв-чоловіків героїням-жінкам письменник висвітлює саму картину процесу суспільних перетворень Європи

(зокрема післявоєнної Німеччини) та його наслідки, що здійснюють вплив на всі сфери життя постіндустріального європейського соціуму.

Метою написання кваліфікаційної роботи є дослідження особливостей втілень ідеалів гегемонної маскулінності в німецькому післявоєнному суспільстві на прикладі героїв збірки, а також виявлення основних ознак проявів розгортання кризи маскулінності ХХ-ХХІ століть як підтвержень зміни ролі чоловіка у сучасному європейському суспільстві.

Основними **завданнями** дослідження є:

- розгляд кризи маскулінності як соціологічної концепції, визначення доцільності вживання словосполучення в процесі опису суспільних зрушень Європи ХХ-ХХІ століть;
- дослідження відбиття політичної ситуації післявоєнної Німеччини на трансформації сприйняття ідеалу маскулінності, її роль в переакцентації гендерних ролей в тогочасному німецькому суспільстві;
- розгляд тенденцій критики та трансформації гегемонної маскулінності періоду ХХ-ХХІ століть;
- аналіз способів втілення ідей гегемонної маскулінності в характеристиці героїв оповідань Шлінка, знайдення та формулювання списку найпоширеніших маскулінних характеристик в поведінці персонажів;
- визначення основних суспільно-політичних та психологічних рис прояву загострення загальноєвропейської кризи маскулінності ХХ-ХХІ століть в характерах та життєвих ситуаціях протагоністів та другорядних героїв оповідань циклу;
- дослідження особливостей проявів кризи маскулінності у рамках німецької післявоєнної самоідентифікації чоловічих персонажів оповідань;
- аналіз жіночих персонажів збірки як представниць новітньої, трансформованої жіночої гендерної соціалізації, детермінація ролі, яку

героїні виконують у поглибленні або пом'якшенні психологічних наслідків кризи маскулінності героїв оповідань.

Об'єктом дослідження є збірка оповідань німецького письменника Бернгарда Шлінка під назвою «Liebesfluchten» як джерело відбиття загальносуспільних та особистісно-психологічних змін в характеристиці німецького чоловіка та жінки періоду післявоєнного загострення кризи маскулінності.

Предметом є способи висвітлення наслідків кризових тенденцій в самосприйнятті чоловіків періоду переосмислення ролі та прийнятної форми маскулінності, а також переакцентації гендерних ролей в сучасній родині та суспільстві.

Під час проведення дослідження були використані такі **методи**:

- **культурно-історичний метод** — аналіз ролі історично-культурних трансформацій німецького суспільства періоду другої половини ХХ століття, визначення їх ролі в розвитку особистостей героїв оповідань;
- **формальний метод** — розгляд оповідань циклу як єдності змісту та форми, урахування ролі формату оповідання на сприйняття змісту текстів, їх часові обмеження тощо;
- **статистичний метод** — визначення частоти втілення ознак кризи маскулінності в семи оповіданнях циклу з метою виокремлення найпоширеніших;
- **соціологічний метод** — аналіз ролі змін в сприйнятті гендерних відносин сучасної реальності та їх вплив на сприйняття подій оповідань їх героями та розгорнення сюжету.

Теоретичну базу дослідження склали українські та іноземні джерела англійською та німецькою мовами: наукові статті, підручники з соціології та гендерної теорії, наукові дослідження, монографії.

Наукова новизна роботи полягає в відсутності досліджень героїв збірки «Liebesfluchten» як персонажів-носіїв чоловічої гендерної соціалізації на тлі розгортання кризи маскулінності ХХ-ХХІ століть, а також її ролі в розгортанні подій проаналізованих оповідань. Новим внеском у міжнародне літературознавство також є аналіз відбиття суспільно-політичних зрушень та переактентації жіночої та чоловічої гендерних ролей в європейському суспільстві на прикладі героїв циклу та їх романтичних та сімейних відносин.

Теоретичне значення полягає в виокремленні та дослідженні провідних рис сучасного сприйняття гегемонної маскулінності та основних способів вираження психологічних та суспільних тенденцій кризи маскулінності, аналіз впливу кризових тенденцій на психічний стан чоловіка сьогодення та його романтичні стосунки, пошук характеристики гендерно-рольових перетворень сучасного суспільства, зміни ролі жінки в суспільстві та детермінація пов'язаних з ними перетворень ролі в ньому й чоловіка. У дослідженні проаналізовано особливості протікання кризи маскулінності в контексті післявоєнної Німеччини, що може допомогти у дослідженнях висвітлень гендерних аспектів в німецькій літературі.

Практичне значення полягає у можливості використання результатів дослідження під час лекційних та практичних занять у закладах вищої освіти, зокрема для студентів спеціальностей «Філологія» та «Соціологія» для студентів, що цікавляться темою специфіки міжгендерних та міжстатевих відносин сучасності, а також німецької літератури, історії та культурознавства.

Результати слугують певним внеском до галузі літературознавства та можуть бути використані під час викладання як курсу сучасної німецької літератури, так і курсу гендерних студій.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (65 позицій) та додатку. Робота має 67 сторінок.

Апробація. Основні положення дослідження були опубліковані у вигляді тез на студентській науковій конференції «Могилянські читання 2022» (Миколаїв, листопад 2022 р.).

Публікації. Гаврилюк Д.М. Особливості осмислення та втілення концепції кризи маскулінності в циклі Бернгарда Шлінка «Liebesfluchten» на основі порівняльного аналізу чоловічих героїв оповідання «Der Andere». Молодіжний науковий журнал «Студентські наукові студії», вип.1, Миколаїв, 2023.

Ключові слова: *гегемонна маскулінність; криза маскулінності; гендер; міжстатеві стосунки; самоідентифікація; самовираження.*

РОЗДІЛ І. ФЕНОМЕН КРИЗИ МАСКУЛІННОСТІ ТА ЙОГО АКТУАЛІЗАЦІЯ В НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПРОЗОВІЙ ТВОРЧОСТІ

Періодом активного розвитку дослідження маскулінності вважаються 60-70-ті роки ХХ-го століття. Для науковців поштовхом до звернення уваги на чоловічі студії стала друга хвиля фемінізму, коли масштабне розширення галузі жіночих досліджень виявило своєрідну прогалину у розгляді перетворень маскулінності у постіндустріальному суспільстві [3, с. 7].

До цього періоду чоловіки досліджувалися перш за все як люди, а їх особистісні перетворення — як загальнолюдські. Лише з якісною зміною бачення гендерних особливостей людського досвіду, що принесли у світову наукову спільноту дослідники фемінізму та фемінності, й науковці-маскулісти змогли повноцінно перевести увагу на розгляд чоловічого дискурсу як виключно чоловічого, а чоловічих проблем — як саме чоловічих.

Зміщення центру уваги дослідників-маскулістів сталося насамперед через вищезгаданий активний розвиток феміністичного руху, а також соціополітичні успіхи, що він приніс жінкам у світі працевлаштування та політичної діяльності. З початком активного залучення жінок до праці, зокрема й високооплачуваної, почав руйнуватися образ чоловіка як єдиного годувальника сім'ї, а жінки — як боронительки дітей та дому. Велику роль зіграло в цьому й повноцінне становище тогочасного суспільства як постіндустріального; світ праці майже остаточно втратив потребу у фізичній силі як основній характеристиці для розгляду кандидата на працевлаштування, а отже одна з основних рис, що слугувала чоловікам предметом гордості та важливим аспектом особистісної та робочої самоідентифікації, втратила свою значущість [2, с. 80].

Почався період переосмислення чоловічого досвіду. Через втрату необхідності фізичної сили суспільство почало приділяти особливу увагу

важливості чоловічої зовнішності. Як сталося до того у період активного розвитку та рекламування косметичних продуктів та практик для жінок, у другій половині ХХ століття з'явився й новий ідеал чоловічої краси, до якого закликала тягнутися тогочасна рекламна індустрія. Почався період остаточного переосмислення маскулінності та чоловічої ролі в сім'ї, соціальному та політичному житті суспільства тощо [1, с. 3-4, 42, с. 150].

1.1. Концепція маскулінності та історія її переосмислення, аналіз суб'єктивно-творчого підходу аналізу її проявів.

За твердженням соціолога-маскуліста Р. Коннел маскулінність як концепція є відносно новим поняттям соціологічних досліджень ХХ століття. Пов'язане це у першу чергу з вищезазначеною панівною роллю чоловічого досвіду у суспільстві. Через ототожнення ролі чоловіка і ролі людини в соціумі маскулінність як особлива форма буття вперше почала згадуватися лише після розгортання досліджень та розробки поняття фемінності, насамперед як протиставлення йому [33, с. 39-41].

Через відносну новітність поняття маскулінності дискусії щодо її означення ведуться дотепер. Для поданої дипломної роботи нами були обрані бачення І. Кона та Д. Гілмора як достатньо широкі та вільні у інтерпретації під час аналізу світу художнього твору. Перший розділяє поняття маскулінності на три форми його сприйняття суспільством — дескриптивну, аскриптивну та прескриптивну. Дескриптивна форма визначає маскулінність як ряд поведінкових та психологічних особливостей, притаманних чоловікові. Аскриптивна форма посилається насамперед на роль чоловіка у соціумі, а також сукупність уявлень про риси характеру та способи соціалізації, що йому приписують. Прескриптивна форма бачення маскулінності розглядає основні припущення про риси характеру та моделі поведінки, що крізь віки

сприймалася людиною як ідеал «справжнього чоловіка» [19, с. 75-77]. Дослідник-антрополог Д. Гілмор, автор ґрунтовного дослідження поняття маскулінності у різних частинах земної кулі («Становлення мужності: культурні концепти маскулінності» (1990)) у свою чергу описує концепцію як «схвалюваний суспільством спосіб бути дорослим чоловіком» [за 3, с. 22].

Серед схвалюваних у суспільстві рис традиційної маскулінності дослідники К. Куларскі та Т. Купцова виділяють, наприклад, ідею про чоловіка як успішного в кар'єрі, фінансово стабільного представника соціуму. При цьому ідеал маскулінного чоловіка не має чіткого тлумачення успішності та багатства, а отже спричиняє постійний стрес чоловікам, що вимушені постійно тягнутися до вищого рівня зарплатні та успіху у роботі, а також страх перед втратою вже набутого фінансового статусу [30, с. 13-15 10, с. 81].

Серед інших характеристик маскулінного ідеалу науковці виділяють також стриманість у проявах традиційно жіночих почуттів та емоцій (ніжності, емпатії, уважності, відкритості). Водночас традиційний чоловік не зустрічає великого засудження під час публічних проявів амбітності, конкурентності та навіть фізичної та емоційної агресії [32, с. 31].

Іншими схвалюваними паттернами поведінки типового представника чоловічої статі є стремління до ідеалу фізичної форми, компетентності у роботі та повсякденному житті, твердості та безкомпромісності, панівного статусу в стосунках з об'єктами романтичного та сексуального інтересу тощо [4, с. 133-135].

Аналіз поняття маскулінності та його розвитку проводився з опорою та значну кількість наукових дисциплін. Один з основних (та найперших) кутів розгляду пропонує біологія.

Біологічний аналіз маскулінності передбачає розгляд фізичних відмінностей між чоловіками та жінками та приписування їм основної ролі в розділенні гендерних ролей в історії людського суспільства. Серед аргументів

на користь панування біологічних особливостей під час становлення у суспільстві чоловіків дослідниками (Л. Тайгер) згадується насамперед підвищеність рівня тестостерону серед чоловіків, що зумовлює вищий рівень агресії, рішучості та амбітності у питаннях кар'єрного росту, вибору життєвого шляху та романтичного партнера тощо [3, с. 22].

Спосіб біологічного аналізу походження маскулінності нерідко піддається гострій критиці, у першу чергу зі сторони прихильників етнографічного методу. Вони (Д. Гілмор, М. Мід) стверджують, що припущення про первинну важливість біологічних особливостей чоловіка і жінки не підкріплюються подальшими дослідженнями первинних общин, а також критикують те, що біологічний метод не надає належної уваги соціологічному аспекту дорослішання індивіда [30, с. 15-16, 37, с. 45-47].

Отже, цей тип аналізу надає другорядну роль набутим під час дорослішання ідеалам фемінної та маскулінної поведінки. На цих аспектах зосереджуються насамперед методи психоаналітичного та вищезгаданого етнографічного аналізу гендерної теорії.

Психоаналітичний аналіз здійснюється дослідниками, що виступають за верховенство теорії першочергової ролі чоловічої та жіночої гендерних соціалізацій у суспільстві, тобто впевненості в тому, що основних рис носії маскулінності та фемінності набувають саме в процесії взаємодії з суспільством та його ідеалами. Основну роль дослідники психоаналітичного підходу надають стосункам чоловіка та його матері у перші роки життя дитини. Д. Діннерштайн, наприклад, стверджує, що, через залежний стан дитини від її опікуна (а це насамперед жінка, адже до ХХ століття роль чоловіка у вихованні дитини була максимально обмеженою), у хлопця формується страх перед жіночою фігурою, що з часом може перерости в мізогінію — ненависть до жінки та рис характеру, що асоціюються з нею у суспільстві [34, с. 13].

Метод етнографічного аналізу маскулінності має спільні риси з дослідженнями як з біології, так і з психоаналізу. Він ґрунтується на працях таких дослідників, як Д. Гілмор та М. Мід та стверджує, що маскулінність — це сукупність біологічно зумовлених та набутих під час дорослішання рис характеру чоловіка, з приділенням особливої уваги взаємодії людини з суспільним ладом поза межами сімейного кола. Дослідники етнографічного методу у своїх працях спираються у першу чергу на неоднозначність ідеалу маскулінності в різних формах суспільного ладу (особливо уважного розгляду підлягають первинні системи побудови соціуму, що досі можна зустріти серед представників племен Африки). Проте, попри різницю в баченнях зразкової мужності дослідники-етнографи сповіщають про престижність маскулінності у суспільстві, почесність статусу «справжнього» чоловіка [3, с. 25-28].

Найсучаснішим методом аналізу маскулінності є соціологічний. Від методу психоаналізу він запозичує ідею важливості формуючих років дитинства чоловіка, від етнографічного — концепцію верховенства розвитку в соціумі над біологічними особливостями людини. Зокрема такі дослідники як Т. Парсонс та Р. Бейлз вважали чоловічу та жіночу ролі в інституті сім'ї (ролі здобувача та боронительки «сімейного гнізда») основоположниками відмінностей традиційної фемінності та маскулінності, тоді як К. Вест та Д. Ціммерман наголошували на багатогранності впливів суспільства на людину, зокрема через історію, культуру, політику тощо [22, с. 32, 24, с. 38-39]. Останній зі згаданих методів отримав назву соціально-конструктивістського підходу та став основним способом обґрунтування відмінностей ролей та особливостей поведінки чоловіків та жінок в сучасному суспільстві.

Соціально-конструктивістський підхід полягає в розгляді маскулінності та фемінності як явищ мінливих та варіативних. Зокрема, за визначеннями конструктивістів, на бачення ролей в суспільстві впливають культурні особливості країни, її історичний розвиток, стан політичного та наукового дискурсу тощо. Крім того, поняття маскулінності та фемінності змінюється

також індивідуально, протягом життєвого шляху людини та навіть під час розгортання тієї чи іншої життєвої ситуації.

З посиленням на мінливість статевої ролі соціологи-конструктивісти, зокрема вищезгадані К. Вест та Д. Ціммерман, висунули пропозицію розділення поняття статевої приналежності на власне статеву (фізіологічну), соціально-статеву (за роллю, відведеній представникам чоловічої та жіночої статей в певному суспільстві) та гендерну (поведінкову, перформативну) [3, 28-31].

Важливою конструктивістською концепцією є теорія гегемонної маскулінності, повною мірою описана Р. Коннел у статті під назвою «Masculinities» написаній нею для одного з випусків Кембриджського видання *Polity* 2005-го року [17, с. 79-80]. В ній вона описує гегемонну маскулінність як “конфігурацію гендерної практики, що втілює актуальну на цей момент відповідь на питання щодо легітимності патріархату, та яка гарантує домінантне становище чоловіків та субординацію жінок”, тобто спосіб поведінки чоловіка у суспільстві, який дозволяє певним представникам його гендеру залишати за собою панівне становище в соціумі. Характерними рисами цієї поведінки дослідниця називає намагання домінувати як над жінками, так і над іншими чоловіками (амбітність) в житті та кар’єрі, виключну гетеросексуальність та відповідність історичному контексту. Інший дослідник-соціолог М. Колодій додає до поданих рис беземоційність, відстороненість від родини та соціуму, агресивність та безкомпромісність [9, с. 206].

Що стосується поєднання ідеалів гегемонної маскулінності та життя в суспільстві, слід виокремити три основні групи можливих для чоловіка суб’єктів взаємодії: інших чоловіків, жінок (а саме романтичних партнерок, адже ідеали гегемонної маскулінності відкидають можливість дружніх відносин з представницями іншої статі) та дітей.

За основами гегемонної маскулінності, відносини чоловіків з іншими чоловіками однакового суспільного становища мають бути побудовані на

конкуренції як в кар'єрній, так і в особистісній сфері. Причиною цьому є панівне становище культури успіху як основного ресурсу фінансового самозабезпечення та психологічної стабільності [11, с. 35].

Що до відносин прихильників гегемонної маскулінності з чоловіками, що за предетермінованими ролями в суспільстві займають фемінізовану позицію (гомосексуальні, жіночні за статурою, емоційно відкриті чоловіки), то до них часто застосовуються інструменти дискримінації. Першопричиною негативному (подекуди психологічно та фізично агресивному) відношенню гегемонних чоловіків до жіночних чоловіків соціолог С. Фарр називає неконформність («іншість») останніх, їх небажання до самоцензури та подавлення імпульсів, з якими нерідко стикаються й прихильники консервативної ролі чоловіка в суспільстві [44, с. 385-386, 60, с. 19]. Пов'язане неприйняття також з стійкими сексистськими настроями консервативних чоловіків; традиційно жіночі риси зовнішності та характеру в гегемонному суспільстві не мають престижу та вважаються проявами слабкості з боку чоловіка [53].

З цієї ж причини взаємини чоловіків та жінок в традиційному суспільстві є стосунками між домінантною та підлеглою статтю. В традиційному суспільстві крізь віки прослідковується відношення до жінки, як до людини нижчого соціального положення. Попри успіхи феміністичного руху та певні покращення відношення до жіноцтва, що принесли людству індустріалізація, розвиток медицини та поширення дозволу жінкам на освіту, прихильниками гегемонної маскулінності продовжують ретранслюватися залишки стереотипного мислення. Зокрема жінок ХХ століття вже не вважають надто слабковольними та нестаранними у роботі, проте все ще сприймають як надто емоційних та таких, яким найвище задоволення доставляє піклування про чоловіка та його нащадків [8, с. 93]. Прояви надмірної романтичності, уваги та емоційності чоловіка у відношенні жінки, навіть якщо вона є його романтичною партнеркою, не сприймаються позитивно прихильниками

гегемонної маскулінності, адже ними лагідне відношення до родини та намагання прийому участі у її повсякденному функціонуванні сприймаються як прояви ознак фемінності та небажання виділяти основну роль в житті намаганням досягнення кар'єрного успіху [57, с. 433-435].

В суспільствах, де основною формою вираження маскулінності є гегемонна, практикується форма відчуженого батьківства. Наявність дітей сприймається у першу чергу як ознака чоловічої фертильності та ознака успішного передання власних генів через продукування нащадків, а роль батька в родині обмежується фінансовою підтримкою, контролем дисципліни та реалізацією покарань в разі її порушення [7, с. 95].

Останнім з розглянутих під час дослідження методів аналізу маскулінності під час вибору домінуючого у проведенні поданого літературного розгляду був постструктуралістський. Його представники (у першу чергу Дж. Батлер) надають гендерному поділу ролей у суспільстві суто перформативний характер та називають відмінності між поведінкою чоловіків та жінок нічим іншим, як повторенням культурно зумовлених актів, засвоєних дитиною під час взаємодії з іншими представниками соціуму [3, с. 41-42].

Для подальшого аналізу літературного джерела було вирішено зосередитися на розгляді чоловічих героїв крізь бачення, запропоноване представниками конструктивістського напрямку гендерного аналізу. На нашу думку саме цей метод пропонує перспективу повноцінного та різностороннього розгляду змісту збірки з урахуванням як індивідуальних, так і загальних характерних рис героїв проаналізованих оповідань, продемонстрованих на самоті з собою та в процесі взаємодії з суспільством, а також дозволяє звернути увагу й на історичні підгрунття зовнішніх та внутрішніх конфліктів твору.

Способами аналізу репрезентації проявів маскулінності героїв оповідань збірки Б. Шлінка «Liebesfluchten» згідно з засадами конструктивістського напрямку розглядання чоловічих гендерних характеристик були обрані:

- Відповідність героя нормам гегемонної маскулінності (за рисами, вкладеними в концепцію її засновницею Р. Коннел);
- Власне статевий (фізичний) стан, соціально-статеве положення та способи відтворення паттернів чоловічої гендерної соціалізації героями оповідань (за розділенням К. Вест та Д. Ціммерман);
- Наявність та характер проявів гегемонної маскулінності в процесі взаємодії протагоністів з персонажами-жінками, нащадками та іншими чоловіками (за характерними ознаками виконання суспільної ролі чоловіка, наданими Р. Коннел та М. Колодієм);
- Вплив характеру загальносвітових та власне німецьких особливостей сприймання ідеї та стану гегемонної маскулінності за історичних обставин періоду написання та протікання основних дій оповідань збірки;
- Прояви кризи маскулінності в характерах та поведінці героїв оповідань.

1.2. Аналіз концепції кризи маскулінності та способів її осмислення в сучасному літературознавчому дискурсі.

З розкриттям Р. Коннел феномену гегемонної маскулінності як основної форми підтримання панування патріархального укладу в суспільстві почалась і фаза її гострої критики. Т. Бурейчак зокрема наголошує, що саме в період активного обговорення застарілості та втрати суспільством потреби у чоловіках-виконавцях традиційної маскулінної ролі науковцями вперше почали використовуватися таке словосполучення, як «криза маскулінності» [2, с. 83].

Концепція кризи маскулінності була розроблена на основі поняття про кризу ідентичності, яке було більш універсальним та з цієї причини занадто широким для обговорення чоловічого ідеалу.

Словосполученням «криза ідентичності» описувалася «проблематичність реалізації ідентичності в певному соціальному просторі» з причин швидкої зміни соціальних станів і вимог та неспроможності представників певних суспільних груп чи прошарків до швидкої адаптації до нового порядку [за 52 с. 33]. В свою чергу проблемність самореалізації слугувала причиною самознищення індивіда через спричинення собі життєвої та кар'єрної шкоди шляхом неадекватної соціальної поведінки, депресії, показової агресивності, зловживання сигаретами та алкоголем тощо [38, с. 106].

Під час активного обговорення соціальних змін часу постіндустріалізації та успіхів феміністичного руху почалися дискусії не тільки щодо критики гегемонної маскулінності як паттерну життя чоловіка в суспільстві, а також і змін, що вона змушена зазнати. Для опису вимушених зсувів патріархального чоловічого ладу та реакції представників чоловічої статі на подані суспільні перетворення вперше почало використовуватися словосполучення «криза маскулінності» [21, с. 11-12].

Проте слід зазначити, що науковцям-соціологам так і не вдалося досягти згоди щодо правильності використання фрази, походження та історії концепції. Під питанням було і саме існування кризи, навколо якої точилося активне обговорення.

Дослідники гендерних студій розділилися на три групи. Перша з них наголошувала на новітності концепції та її тісному зв'язку з процесами суспільних перетворень XX-XXI століть (індустріалізації, успіху фемінізму в питаннях працевлаштування жінок, послаблення важливості інституту сім'ї та зміни розподілу обов'язків всередині родини, зростання важливості рекламної культури та консюмеризму, прийняття квір-спільноти та підвищення популярності андрогінного способу зовнішнього самовираження, покращення стану та популяризація практик професійної психологічної допомоги тощо). За словами представників теорії новітності кризи маскулінності вона була

спричинена саме невдачами у спробах чоловіків змінити певні предетерміновані паттерни виконання ними традицій гегемонної маскулінності заради подальшого пристосування до життя в новому суспільстві [49]. Дж. Гілберт зокрема називає початком кризи маскулінності період, коли уявлення про типового чоловіка та поведінка, якої від чоловіка очікує сучасне суспільство, остаточно розійшлися [3, с. 50]. Серед інших прихильників теорії новітності кризи маскулінності можна назвати й К. Штарк, М. Колодія, Т. Бурейчак, Т. Едвардса тощо.

Водночас слід зазначити, що такі дослідники, як М. Колодій та Т. Бурейчак разом з частковою підтримкою ідеї існування кризи маскулінності наполягали на розділенні понять «криза маскулінності» та «криза особистості» (іноді згадується Т. Бурейчак як концепт «чоловіка в кризі»). Дослідники вважають, що кризові тенденції психічного та емоційного стану чоловіка, що проявляються у ситуації різкої зміни соціальних умов (набуття інвалідності, досягнення старшого віку, втрата романтичного партнера тощо), слід відмежовувати від ознак кризи маскулінності, які, у першу чергу, пов'язані з загальними суспільно-політичними змінами в суспільстві. За думкою Т. Бурейчак ці поняття можуть як межувати та поєднуватися, так і не мати один з одним ніякого зв'язку, тож розглядати їх слід як принципово відмінні один від одного феномени чоловічої психології [3, с. 53, 9, с. 207].

Друга група дослідників наголошувала на кризі маскулінності як перманентній ознаці чоловічої соціалізації. За їх (І. Томпсон, Дж. Плек, М. Кімел, Х. Йекані) словами ідеали типової гегемонної маскулінності (успіх у кар'єрі, фізична сила, моральна стійкість, підвищений інтелект, емоційна стриманість, наявність нащадків, показова нежіночність тощо) є заздалегідь недосяжними, що викликає постійний стрес чоловіка перед перспективою бути названим слабким, «несправжнім» тощо та, у свою чергу, змушує чоловіків, що мають певні успіхи в виконанні суспільної ролі, приписаний їм гегемонною маскулінністю, проявляти особливу твердість та негнучкість під час будь-якого

виду соціальних змін [64, с. 41-44]. Тобто, криза маскулінності в сенсі індивіда — постійна, проте її загострення відбувається також з приходом суспільних зрушень. Такі зрушення досліджувала велика кількість соціологів, наприклад Е. Фретчер (Англія епохи правління Тудорів), М. Ропер (Вікторіанська епоха), Дж. Мос (епоха фашизму) та інші [3, с. 39]. Певною мірою з ідеєю постійності кризи маскулінності перегукуються також роботи М. Міда, згадані у підрозділі 1.1, що вказують на особливу, престижну роль маскулінності в суспільстві, якої чоловіки прагнули досягти навіть не зважаючи на деструктивні практики та ритуали, що передують цьому у певних культурах первинних племен .

Особливої уваги заслуговує обговорення тісного зв'язку гегемонної маскулінності та культу молодості. Через природне фізичне ослаблення організму чоловіка в період середини життя він переживає індивідуальну життєву кризу (кризу середини життя), що робить його ще більш ймовірною жертвою загостреного відчуття загальносуспільної кризи маскулінності, що може призвести до депресії, песимізму, зловживання алкоголем та тютюном та в випадків суїциду [12, с. 18-21].

Третя група соціологів в більшості відносить себе до дослідників феміністичних студій та повністю заперечує існування кризи маскулінності як феномену суспільства. Зокрема Дж. Макінес у своїй праці «Кінець маскулінності» (1998) наголошує на соціальному походженні маскулінності та застарілості цієї концепції (та концепції гендеру загалом) через соціальну однаковість сучасного чоловіка та жінки. І. Брюгель у свою чергу висуває протилежне припущення, що полягає у тому, що чоловік і жінка все ще знаходяться у нерівному положенні навіть у суспільствах країн, що досягли певних успіхів у галузі гендерної рівності. Попри це вона доходить до схожого висновку, що полягає у запереченні існування кризи маскулінності. Причиною дослідниця називає незмінність факту панівного положення чоловіка у суспільстві [35, с. 122-123].

Слід зазначити, що жодна з груп дослідників не дає чіткої відповіді про майбутні перетворення суспільних відносин на основі результатів закінчення кризи маскулінності та не береться за визначення чіткого періоду її протікання.

Дискусійним як між групами, так і всередині кожної з них залишається питання виключно негативного чи перемінно-нейтрального характеру кризових тенденцій, зазнаваних маскулінністю під час перетворень XIX-XXI століть. Наприклад, Р. Поль та І. Погранична наголошують на підвищенні рівню агресії представників чоловічої статі у відношенні жінок через прихований страх виявитися в однаковому з ними соціальному положенні [53, 16, с. 80]. І. Капперт у той же час нагадує про позитивні тенденції щодо емоційної відкритості чоловіків та послаблення ганебного статусу психологічної допомоги та чоловіків, що обирають звернутися по неї [41, с. 12-13].

Написання поданої дипломної роботи відбувалося під впливом сукупності першого та другого з вищезгаданих способів бачення кризи маскулінності. Зокрема нами було прийнято до уваги ідеї повторюваності загострень кризи маскулінності та постійності неосмисленої напруги представника чоловічої гендерної соціалізації під час взаємодії з суспільством через стрес видатися його представникам недостатньо мужнім чи успішним [13, с. 165]. У той же час ми схилиємося й до правдивості ідеї унікальності кризи маскулінності сьогодення як періоду максимального відторгнення панівних засад гегемонної маскулінності через низку унікальних сучасному періоду історії соціополітичних змін людського суспільства.

Що до призову Т. Бурейчак до розділення понять «криза маскулінності» та «криза особистості» як принципово відмінних було прийнято рішення розглядати їх паралельно, як феномени, що тісно пов'язані, адже під час дослідження не було знайдено чіткої відповіді на питання, які прояви кризових тенденцій слід відносити до виключно суспільних, а які — до особистісних

через невід'ємність індивіда від соціуму, в якому він виріс та в якому в функціонує у подальшому житті [5, с. 44].

Разом з науковими дослідженнями феномену кризи маскулінності слід згадати також спроби літературного осмислення поданої концепції. Зокрема ними наймалися такі літературознавці, як Дж. Вот, Д. Роузен, С. Мартін, М. Брехер, Б. Шольф, Н. Жаданова, О. Шаболдов, Дж. Френдман, Д. Вінце, К. Амлінгер, С. Хілл, М. Матяш та інші [20, с. 150].

К. Амлінгер зокрема займалася аналізом німецькомовної літератури ХХ століття, що дозволило їй підняти тему кризи маскулінності Німеччини до- та післявоєнного періодів. В своїй праці під назвою «Männer in der Krise» дослідниця спершу розглядає стан німецькомовного суспільства ери індустріалізації та успіхів феміністичного руху, а потім ілюструє їх перетворюючі та радикалізуючі наслідки за допомогою аналізу таких сучасних романів, як «Der Eisvogel» Уве Телькампа (2005) та «Sieben Nächte» Зімона Штрауса (2017), в обох з яких події відбуваються на початку 1900-х років. Авторка праці зазначає, що герої названих творів виступають як персонажі в стані кризи, через який проглядається загальний стан німецькомовного суспільства ХХ-ХХІ століття [21].

1.3. Криза маскулінності та переакцентація гендерних ролей у баченні післявоєнної Німеччини.

Як стверджує Тоні Джадт у своїй праці «Після війни: Історія Європи після 1945 року», Друга світова залишила Європу в руїнах. Більш як 70% будівель Німеччини на момент капітуляції були непридатними для життя. Близько 20 мільйонів жителів залишилися без даху над головою. Мільйони чоловіків-солдатів загинуло на війні, частина чоловіків, що не приймали фізичної участі у

війні, також зазнали смерті, каліцтва чи ув'язнення внаслідок союзного наступу та подальших судових процесів [6, с. 111].

Отже, німецькому суспільству довелося пережити якісно інший вид кризи маскулінності, підсилений не лише стрімкими змінами економічного характеру внаслідок активної емансипації жіноцтва та постіндустріалізації, а й глибокою кризою втраченої ідеології та фізичного занепаду суспільства.

Уявлення про мужність і маскулінність зазнали суттєвих змін з ряду причин. Першою з них було саме вищезгадане загальне зменшення кількості чоловічого населення країни. Великим джерелом чоловічої невпевненості стало виборче право. Через післявоєнне послаблення цензури почався активний розвиток жіночих рухів [58, с. 73]. При цьому, на період виборів у парламент та Бундестаг 1948-1949-х років дві третини виборців становили жінки. Чоловіки, що повернулися з війни і стали свідками підвищення рівня жіночої емансипації через необхідність заповнення робочих місць, не мали великих надій щодо продовження періоду власного панівного становища в суспільстві та політиці. Втратили вони й надію на повноцінне повернення традиційної форми міжстатевого та сімейного ладу [47, с. 28-30].

Також не слід забувати й про велику кількість інвалідів війни, що були змушені наново знаходити власне місце не тільки у економічному та політичному майбутньому держави, а й у приватному житті. Велика кількість чоловіків зазнала фізичного каліцтва, що й за умов мирного життя є інструментом демаскулізації та джерелом відчуття постійного страху неможливості виконання застав гегемонної маскулінності, засади якої набули особливої важливості в німецькому довоєнному суспільстві завдяки активній фазі пропаганди «справжнього чоловіка», яка зазвичай передуює початку будь-яких воєнних дій [6, с. 126-129].

Другою зміною була глибока психологічна травма програшу війни, що діяла на чоловіків як нагадування неповноцінності та підриву їх авторитету. За

основами гегемонної маскулінності, програш у чомусь означав становище підкореного, того, хто зазнав невдачі, що є тяжкою травмою для гегемонного ідеалу. Воєнний програш, зокрема, при цьому означав також прийняття ролі невдалого захисника та солдата [56, с. 13-14].

Крім того, до травми програшу додавалась і травма обов'язку визнання неправильності панівної ідеології (нацизму), осмислення (не тільки зовнішнє, а і внутрішнє) провини за її панівне становище в німецькому суспільстві. Держави-союзниці, що отримали тимчасову владу над розділеною повоєнною Німеччиною, вели активну політику «перевиховання». Нюрнберзький процес двічі на день транслювали по радіо, задокументовані акти судових процесів викладалися в школах. Цивільні особи в Німеччині в примусовому порядку відвідували концентраційні табори та переглядали фільми із зображенням нацистських звірств [6, с. 162].

Проте успіх антинацистської пропаганди був досить обмеженим. Велика частка німецького суспільства не бажала сприймати серйозно концепцію спільної провини, замість того надаючи перевагу піклуванню про демотивуючий стан власного повсякденного життя (брак їжі, паперу, розтрощені будинки). Майбутній канцлер Німеччини Конрад Аденавер 5 червня 1946 року виступив з промовою, в якій засуджував «приниження німців» та стверджував, що антивоєнні заходи можуть тільки призвести до нової хвилі націоналізму серед залишків жителів, і що кращою політикою у сфері денацифікації буде замовчування. На думку Аденавера, нацизм був занадто поширеним у суспільстві і занадто вкоріненим, щоб німці могли дійти до думки його неправильності та власної винуватості в його підтримці.

Отже, політика денацифікації зазнала дуже обмежених успіхів як в західній, так і у східній частинах країни. За опитуваннями, проведеними в листопаді 1946-го року в американській зоні впливу, більше третини жителів все ще вважали, що євреї не повинні мати рівні з ними права. В опитуванні

1950-го, близько третини німецьких громадян вважали Нюрберзький процес тією чи іншою мірою несправедливим.

Через стійке небажання німецького суспільства до визнання неправильності попереднього суспільного ладу великого успіху не зазнали й жіночі виборчі рухи. Попри значне перевищення відсотка жіночого населення країни, під час Парламентських виборів 1948 року було обрано 65 чоловіків і 4 жінки. Причиною цьому дослідники (зокрема Р. Маркуард) називають небажання відкинути женоненависницькі ідеали гегемонної маскулінності, що роками популяризувала націонал-соціалістична партія як серед чоловіків, так і серед самих представниць тогочасної виборчої більшості [63, с. 70-71].

Висновки до першого розділу.

Отже, під час дослідження концепції маскулінності та феномену кризи маскулінності було визначено, що маскулінність — це ряд дескриптивних, аскриптивних та прескриптивних ознак, які у суспільстві приписуються представникам чоловічої статі. Аналіз маскулінності з численних боків дослідження дозволяє назвати її ознаками фізичну силу, потяг до домінантності у стосунках з жінками та іншими чоловіками, амбітність, стриманість, слабкість емоційного інтелекту, що нерідко супроводжується пригніченням власних почуттів та призводить до психологічних та психічних розладів.

Кризою маскулінності дослідниця чоловічих студій Р. Коннел називає результат масштабного розділення сприйняття ідеалів традиційної (гегемонної) маскулінності суспільством та чоловіками в ньому, тобто шок зміни вимог соціуму до його представників чоловічої статі та їх реакцію на згадане перетворення загальноприйнятого ідеалу. За словами Коннел та інших дослідників криза маскулінності знаходить прояви як в психологічній

пригніченості та розгубленості чоловіків, так і в послабленні значущості їхньої суспільної ролі.

Серед основних причин прояву кризи маскулінності в постіндустріальному суспільстві дослідники називають продовження розвитку механізованої праці, успіхи феміністичного руху у питаннях працевлаштування та виборчого права, популяризація поп-культури та консюмеризму, недосяжність ідеалу чоловічої та жіночої краси, розрекламованої масовою культурою, що отримала небачене раніше поширення за рахунок масового друку, розвитку телебачення та реклами тощо.

Під час дослідження особливостей становища концепції маскулінності в німецькому повоєнному суспільстві також було виявлено, що серед чоловічого населення мають місце загострені кризові тенденції в питаннях осмислення руйнівних паттернів власної маскулінності, проте переоцінювати їх не слід. Загалом німецьке повоєнне суспільство переживало звичайну (хоч і дещо підсилену) форму кризи маскулінності, що, за вищезгаданими дослідженнями прихильників теорії її перманентного характеру, має свої періоди загострення, що припадають на часи стрімких суспільних перетворень.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ КРИЗИ МАСКУЛІННОСТІ В ЗБІРЦІ Б. ШЛІНКА «LIEBESFLUCHTEN».

2.1. Аналіз способів втілення та осмислення фемінності та маскулінності та змін в сприйнятті чоловічої та жіночої ролей в оповіданнях збірки «Liebesfluchten».

Як і маскулінність, фемінність та її ознаки в оповіданнях збірки втілені як у героях другорядного характеру, так і в протагоністах творів. Проте слід зазначити, що протагоністами твору є лише чоловіки і ознаки фемінності в рисах їх характерів є обмеженими та потребують огляду не з боку традиційної жіночності, а зі сторони розгляду кризових тенденцій традиційної маскулінності. Отже, для зручності дослідження було вирішено ототожнити поняття фігури втілення фемінності з жіночими фігурами оповідань, а форми осмислення «жіночих» рис характеру серед героїв-чоловіків називати традиційно фемінними тенденціями.

Отже, героїні оповідань умовно поділяються на дві групи: першою, до якої відноситься переважна більшість героїнь оповідань, є партнерки головних героїв-чоловіків у романтичних чи інтимних стосунках, другою — родички протагоністів (матері та дочки). До другої групи відносимо також Лізу, дочку Паули та Свена в оповіданні «Der Seitensprung». Вартим уваги є висновок, що, з семи оповідань, в жодному не зустрічається героїня, що є водночас повнолітньою, не романтичним інтересом протагоніста та не його родичкою. Це дає підставу до висловлення припущення, що роль жінок в оповіданнях циклу більш об'єктна, ніж суб'єктна; всі вони є скоріш об'єктами сексуального потягу чи родинних почуттів протагоністів оповідань, ніж їх повноцінними героями; хоч деякі з них і мають власні мотивації та роль у розгорненні сюжету, всі їх дії здійснюються навколо героя-чоловіка, направлені на нього чи є катаклізмами його психологічних та фізичних перетворень.

Отже, перший тип жіночих персонажів — молоді жінки, що вступають з протагоністом у романтичний (частіше сексуальний) зв'язок. Первинно увагу під час опису поданої жінки автор надає її зовнішності та почуттям, які її вигляд викликає у головних героїв:

«Sie war sehr schön. Er lag rücklings auf dem Bett, sie bäuchlings auf ihm. Die Arme auf seiner Brust und das Kinn auf den Armen sah sie ihn ruhig an. Oder sah sie über ihn hinweg, durch ihn hindurch? Die dunklen Augen und Locken, die hohe Stirn, das frische Rot der Wangen, der Schwung der Nasenflügel und Lippen — sie war in ihrer Schönheit ganz ihm zugewandt und doch eigentümlich für sich» (з опису безіменної студентки-коханки протагоніста оповідання «Das Mädchen mit dem Eidechse») [54, с. 17].

«Вона була дуже гарною. Вона лежала спиною на ліжку, животом — на ньому. Вона спокійно розглядала його, тримаючи руки на його грудях, а підборіддя — на руках. Чи, може, дивилася поза нього, крізь нього? Темні очі та локони, високий лоб, рум'яні щоки, вигини носу та губ — її краса була дивним чином повернута до нього і при цьому існувала сама, відділена від усіх» (тут і далі — власний переклад).

Цей тип жінки має сталий набір характеристик: вони привабливі та приємні у спілкуванні, зазвичай мають роботу або вчать. Часто не вступають у стосунки з іншими чоловіками (винятком є Ліза («Der Andere») та Паула («Der Seitensprung»)).

Жінки-партнерки у свою чергу поділяються на дві підгрупи — дружини та коханки.

Серед дружин зразковими героїнями є Ліза («Der Andere») та Юта («Die Zuckerbrosen»). Важливими ознаками фемінності обох жінок є зразковість їх материнства, довіра та емпатичне ставлення до чоловіка: *«Ihm war, als seien sie miteinander verwachsen, sie ein Stück von ihm und er ein Stück von ihr. Sie waren immer offen miteinander gewesen und offen auch dafür, daß die Welt sich ändert, die*

Verhältnisse in Bewegung sind und mit den Verhältnissen die Menschen» («Йому здавалося, ніби вони зрослися; вона — частинка його, а він — її. Вони завжди були відкриті один для одного, а також чесні один з одним щодо того, що світ змінюється, що людські стосунки завжди в русі і що люди змінюються разом з ними» («Der Zuckererbsen»)), «[...] *sie hat nie gesagt, daß sie nicht mag, was du machst*» («[...] вона ніколи не казала, що їй не подобається щось з того, що ти робиш» («Der Andere»)) [54, с. 87, с. 69].

Героїні-коханки зазвичай описуються через їх привабливість, молодість, амбітність у роботі. Прикладами коханок є Паула («Der Seitensprung»), Вероніка та Хельга («Die Zuckererbsen»), жінка з бензоколонки («Die Frau an der Tankstelle») тощо: «*Sie bleibt dieselbe junge Frau, während er die Vierzig und die Fünfzig überschreitet*» («Вона залишалася тією самою молодю жінкою, навіть коли він перейшов межу сорока та п'ятдесяти» («Die Frau an der Tankstelle»)), «*Wie Helga waren auch ihre Freunde fast zwanzig Jahre jünger als er [...]*» («Як і Хельга, всі її друзі були майже на двадцять років молодші за нього [...]» («Der Zuckererbsen»)) [54, с. 159, с. 97].

У більшості випадків їх амбітність підкреслено небезпечна; у випадку Паули («Der Seitensprung») — для її власної родини, у випадках Вероніки та Хельги («Die Zuckererbsen») — для кар'єри протагоніста, у випадку Сари («Die Beschneidung») — маскулінності та самоідентифікації героя-чоловіка. При цьому їхні кар'єри тісно пов'язані з кар'єрою або життям головного героя, допомагають його розвитку чи є прямою небезпекою для нього.

Отже, під час аналізу можемо дійти висновку, що герої оповідань циклу нерідко страждають від часткового комплексу Мадонни-повії у своєму відношенні до власних романтичних партнерок. У розповідях жінкам, що є дружинами протагоністів, рідко випадає бути об'єктами їх сексуального потягу; частіше вони виконують роль матері дітей героя, його близького друга та

джерела підтримки. Роль звабниць виконують незаміжні молоді жінки, що є переважно самостійними та кар'єрно вмотивованими [40, с. 234].

Менш часто на сторінках циклу зустрічаються героїні-родички. Вони є доньками та матерями головних героїв. Їх фемінність обмежена їхньою роллю у житті протагоніста, вони зазвичай слугують інструментами для подальшого розвитку сюжету. Донька героя оповідання «Der Andere», наприклад, виконує роль поштовху для емоційного розкриття персонажа; в оповіданні вона з'являється один раз, діалог з нею має на меті подальше розкриття романтичної лінії чоловіка з його померлою дружиною та висвітлення травматичності його стилю батьківства та постійної відсутності. Іншим прикладом є матір протагоніста оповідання «Das Mädchen mit dem Eidechse», що, попри трагічність долі, є у першу чергу стимулом подальшого розвитку самоідентифікації головного героя та осмислення його стосунків з батьком.

Маскулінність в оповіданнях втілена в образах як їх протагоністів, так і героїв другого плану. Герої другого плану у свою чергу поділяються на антагоністів оповідань та родичів головного героя.

Зразком антагоніста слугує Рольф з оповідання «Der Andere». Він є прямою протилежністю героя, а також причиною загострення його особистісної кризи. Він описується як представник альтернативного типу втілення маскулінності в суспільстві: життєрадісний, романтичний та щиро закоханий чоловік. Проте його кар'єра мала трагічне закінчення, що, крім того, призвело також і до судового процесу та фінансового краху. Схожими рисами характеру володіє інший другорядний персонаж, якого можливо приписати до антигероїв — Свен з оповідання «Der Seitensprung». Він щирий, ніжний до своєї родини та не готовий до прямого конфлікту.

Герої-антагоністи зазвичай виступають джерелом як зовнішнього (міжособистісного), так і внутрішнього конфлікту протагоністів оповідань.

Вони часто використовуються як відбиття характеристик героя та висвітлюють його неідеальність:

«Er war zuerst nur verwundert, dann fühlte er sich betrogen und bestohlen; seine Frau hatte ihn um etwas betrogen, was ihm gehört hatte oder doch gebührt hätte, und der andere Mann hatte es ihm gestohlen» («Спочатку він тільки здивувався, потім відчув себе зрадженим і пограбованим; його дружина обманула його, а інший чоловік — обікрав» («Der Andere»)) [54, с. 59].

В оповіданнях зазвичай підкреслюється і фізична недосконалість антагоністів. Так, головний герой підкреслює нечесність Рольфа за допомогою суджень не лише про фальшивість його характеру, а й про оманливість його публічного образу; його костюми взяті напрокат, живіт він ховає за корсетом, волосся фарбує. Схожі судження з'являються і в описах Свена: окрім м'якого та неконфліктного характеру (під час найпершого опису Свена автор використовує насамперед такі слова, як *kindlich* та *zutraulich*), автором підкреслюється також мирний та безпечний вигляд чоловіка («[...] *mit runder Brille im pausbäckigen Gesicht* [...]») («[...] з круглими окулярами та товстому обличчю [...]»)) [54, с. 34].

Представниками чоловіків-родичів протагоністів є батько героя оповідання «Das Mädchen mit dem Eidechse» та син героя оповідання «Der Sohn».

Як і жіночі персонажі-родички, чоловіки-родичі є у першу чергу стимулами для розгорнення сюжету та особистісного росту головного героя. Так, безіменний батько з оповідання «Das Mädchen mit dem Eidechse» грає основну роль в характеротворчих процесах протагоніста. Він є відбиттям його особистої та загальнонімецької історії, виконуючи роль типової маскулінної фігури післявоєнного німецького суспільства — відчуженого батька, сповненого повоєнних секретів та відчуття власної неповноцінності [50, с. 42]. Стосунки протагоніста та його сина в оповіданні «Der Sohn» у свою чергу є своєрідним віддзеркаленням відносин батька і сина з вищезгаданого оповідання

«Das Mädchen mit dem Eidechse». В цьому творі вже головний герой виступає у ролі відчуженого батька, що надавав пріоритет кар'єрному росту та фінансовому добробуту родини замість психологічної відкритості та підтримки власних нащадків.

Що стосується протагоністів оповідань, слід насамперед відзначити схожість їхніх характерів та одночасну відмінність їх життєвих ситуацій. Це дозволяє висунути припущення про бачення автором спільних характеристик героїв як типових, таких, що зустрічаються у більшості чоловіків описаного проміжку часу, а отже спільні риси фізичних та психологічних станів протагоністів слід розглядати як основні способи втілення та осмислення маскулінності у циклі.

Спільними рисами більшості (більшістю у дослідженні вважається 4 або більше) головних героїв оповідань циклу є:

1. Кар'єрний успіх (в минулому або сьогодні). Протагоністи зазвичай займають (або в минулому займали) середні або високі посади та не потерпають від значних фінансових проблем (якщо цього напряму не потребує кульмінація сюжету оповідання) (протагоністи оповідань «Der Andere», «Zuckererbsen», «Der Sohn», «Die Beschneidung»).

2. Схильність до самоаналізу. Основними або одними із основних стимулів до розвитку сюжетів оповідань є внутрішні монологи та психологічні перетворення героїв, переосмислення ними власного життєвого шляху та сімейної історії («Das Mädchen mit der Eidechse», «Der Andere», «Zuckererbsen», «Die Beschneidung», «Der Sohn», «Die Frau an der Tankstelle»).

3. Довіра у шлюбних або романтичних стосунках. Герої зазвичай відчують любов та ніжність до своїх дружин або довгострокових партнерок, що, утім, нечасто супроводжується тривалою

закоханістю, уважністю чи вірністю («Der Andere», «Die Frau an der Tankstelle», «Zuckererbsen», «Die Beschneidung»).

4. Недовіра або напруженість у стосунках з іншими персонажами-чоловіками. Поданий пункт стосується як сімейних, так і дружніх відносин між чоловіками. Причинами напруженості слугують або відчуженість, замкнутість та страх щирості (у сімейних стосунках) («Das Mädchen mit der Eidechse», «Der Sohn»), або відкрита чи неусвідомлена конкурентність (у стосунках з чоловіками близького віку) («Der Andere», «Die Seitensprung»).

5. Відчуженість у стосунках з дітьми або батьками. Зазвичай походить від пріоритетності кар'єрного розвитку батька (як у ролі протагоніста, так і в ролі другорядного героя) та знаходить виявлення в стосунках як з доньками, так і з синами родини («Der Andere», «Das Mädchen mit der Eidechse», «Der Sohn», «Zuckererbsen»).

6. Чутливість до думки сторонніх. Стосується як партнерок протагоніста, так і антагоністів оповідань. Проявляється у болісному відношенню до критики сторонніми, а також несвідомому прийнятті рішень на основі чужої думки («Der Andere», «Zuckererbsen», «Die Beschneidung», «Die Seitensprung», «Die Frau an der Tankstelle»).

7. Нерішучість у прийнятті рішень. Основні витoki знаходить у романтичних та сімейних стосунках та нерідко призводить до прийняття героєм підлеглого положення. Можливими причинами слугують інфантильність, страх перед відкритим конфліктом та відстоюванням власної думки («Die Frau an der Tankstelle», «Der Sohn», «Der Seitensprung», «Die Beschneidung», «Zuckererbsen»).

8. Середній вік. Більшість протагоністів оповідань — чоловіки сорока-п'ятдесяти років, що ускладнює спроби диференціації в їх характеристиці проявів кризи маскулінності та особистісної кризи середнього віку («Der Andere», «Der Seitensprung», «Die Frau an der Tankstelle», «Zuckererbsen», «Der Sohn»).

2.2. *Ознаки кризи маскулінності та переакцентація гендерних ролей в оповіданнях збірки.*

2.2.1. *Das Mädchen mit der Eidechse.*

Слід зазначити, що криза маскулінності у відношенні головного героя оповідання може бути названа переважно особистісною (за поділом Т. Бурейчак). Її ознаки не знаходять відбиття у фізичному стані героя. Навпаки, його статура описується як особливо міцна, що створює контраст з його емпатичною натурою.

Отже, ознаки кризи маскулінності в характеристичній протагоніста обмежуються кризовими тенденціями психологічного характеру. Основними причинами слід вважати молодий вік героя, що дозволяє йому не звертати надлишкової уваги на фізичний аспект старіння, що нерідко слугує вагомою причиною розвитку особистісної кризи маскулінності у чоловіків середнього та старшого віку, а також відсутність фінансової конкуренції з іншими персонажами оповідання, що часто супроводжується надбанням невпевненості у власному місці в суспільстві [48, с. 115].

Основний конфлікт оповідання розкритий у сімейних відносинах між головним героєм та його батьком (частково також матір'ю). Нещирість у стосунках з батьком слугує основою психологічної кризи протагоніста та викликає у нього відчуття неповноцінності родини [29, с. 203]. Відсутність ніжності («*Er fragte sanft und wollte seine Hand auf ihre legen, aber sie zog sie fort*» («Він тихо запитав і хотів покласти свою руку на її руку, але вона відсмикнула її»)) та чесності зі сторони матері формує характер дитини як емпатичний, але схильний до самоізоляції [54, с. 16].

Іншим важливим аспектом психологічної кризи героя є його гіперфіксація у відношенні картини дівчини з ящіркою та почуття вини та секретності, що супроводжує його під час її розглядання. На початку твору вони диктуються емоціями батька та матері під час її обговорень; завдяки розмовам хлопець усвідомлює важливість картини, проте водночас вони переконують його в її гріховності та таємності (зокрема це розуміння підкріплюють прокльони матері та мовчання батька). Пізніше зосередження на картині диктується пошуком та подальшим розумінням її історичного контексту [25, с. 31-32].

Власне криза маскулінності в загальносуспільному баченні знаходить обмежений прояв у характеристичній батька героя. Він — військовий суддя часів націонал-соціалізму, а згодом страховий клерк, є зразковим представником періоду загострення пропагування панівного становища гегемонної маскулінності — періоду Другої світової війни, а отже — людиною, що тією чи іншою мірою прагнула отримання та утримання статусу зразкового, традиційного чоловіка часів війни, а потім пережила період краху вищезгаданого ідеалу та психологічного розгрому німецького чоловіка післявоєнного періоду.

Батько героя був замкнутим та відчуженим у відношенні до сина та дружини, проводив більшу частину дитинства протагоніста у кабінеті за роботою. Він також демонстрував стриманість до друзів та не виражав інтересу до перебування у компанії. Навпаки, однією з основних рис, що згадує протагоніст, була надмірна секретність батька, що могла виникнути лише від недовіри до сторонніх, і водночас своєрідна нестриманість:

«Bei Gesprächen mit Gästen hielten sie mit ihrer Meinung zurück, bis andere dieselbe Meinung äußerten und sie sekundieren konnten. Manchmal kam der Vater nicht umhin, Positionen zu beziehen und Meinungen zu äußern. Dann wirkte er angestrengt» («У розмовах з гостями вони [мати та батько] приховували свою думку поки хтось інший не виразив такої ж думки, яку вони потім могли

підтримати. Іноді батько не міг не займати позиції та не висловлювати думку. У ці моменти він здавався напруженим») [54, с. 7].

Особистісна криза маскулінності батька у зв'язку з втратою роботи, коштів та соціального положення після звільнення з посту судді знаходить витік у деструктивних тенденціях (зокрема надмірному вживанню алкоголю), які Т. Бурейчак зокрема називає типовими для чоловіків, що потерпають від психологічних проблем та самодемаскулізації [3, с. 68].

Неусвідомленого знищення через спроби приховати власну кризу, гордовитість та бажання до самореалізації за рахунок жінки зазнали також романтичні стосунки батька з матір'ю протагоніста, хоч ті з початку твору були хиткими та будувалися скоріше на звичці сумісного життя.

Отже, оповідання «Das Mädchen mit der Eidechse» не є зразковим для дослідження проявів загальносупільної кризи маскулінності та зосереджене на особистісних кризових тенденціях головного героя, що не мають виключного зв'язку з його гендерними та статевими маскулініними ознаками. Ознаки кризи маскулінності (замкнутість, секретність, сконцентрованість на кар'єрному рості, страх перед публічним висловленням думки) частково знайдено в персонажі батька протагоніста.

2.2.2. *Der Seitensprung.*

Криза маскулінності в оповіданні «Der Seitensprung» проявляється в першу чергу в підлеглому та безнадійному становищі героїв твору у відношенні до політичних подій періоду. Зокрема небажання Свена взяти повноцінну участь у політичній боротьбі та подальша психологічна напруга між Свеном та Паулою, страх Свена перед висловленням власного політичного положення супроводжується нервовим зривом та визнанням чоловіком власного страху та безсилля, а отже — його демаскулінізацією [28, с. 71].

Підлегле становище Свена знаходить прояви і його стосунках з Паулою. Вона займає традиційно маскулінну позицію у шлюбі. Її чітка та гучна політична позиція, а також стриманий та властолюбний характер ставить чоловіка у роль більш м'якого партнера та батька. Це виражено у сценах виконання Свеном хатньої роботи («*Am ersten Samstag hatte Sven das Zimmer aufgeräumt. Er hatte auch Kuchen besorgt*» («Першої суботи Свен прибрав кімнату. Він також напик печива»)), які навпаки відсутні під час опису поведінки Паули, виборі чоловіком безпечної та спокійної роботи замість продовження вираження відкритої та агресивної політичної позиції після падіння Берлінської стіни, схильності до консюмеризму («*Er kaufte ein großes Auto, trug Anzüge von Armani und putzte Julia heraus wie eine Prinzessin*» («Він купив величезне авто, носив костюми від Армані та одягав Юлію як справжню принцесу»)) тощо [54, с. 35-39].

Цікавим також є практикування подружжям моделі новітнього, відповідального батьківства. Вони отримала популярність наприкінці ХХ-го століття та полягає в рівноцінному (або майже рівноцінному) розділенні часу, який дитина проводить з матір'ю та батьком [15, с. 4-5].

Підкреслення контрасту між публічним та приватним життям подружжя слугує додатковим способом висвітлення демаскулінізації Свена. В спогадах про розмови з представниками влади чоловік описує Паулу як жінку, що повністю підкорюється йому та залежить від нього, а отже не в змозі вести активну політичну діяльність та у всіх питаннях прислухається лише до нього. Справжня ситуація є прямою протилежністю легенди, що вигадує Свен у спробах врятувати жінку від судової справи, проте представники гегемонної маскулінності, на що він і розраховував, не сприймають жінку як можливого лідера політичного руху та ув'язнюють лише її однодумця-чоловіка.

Що до протагоніста оповідання, слід зазначити, що аналіз його персонажа не дає приводу вважати його чоловіком, що страждає від кризи маскулінності.

Навпаки, його характер має ознаки відчуженого, нейтрального персонажа, хоч він й є інтегрованим в сюжет оповідання. Згадки про його емоційний стан відсутні у внутрішніх монологів, які у свою чергу сфокусовані здебільшого на доданні історичного контексту та розширенні знань читача про життєву ситуацію родини Паули, Свена та Юлії.

Зв'язок головного героя з кризою маскулінності частково розкривається в його відносинах з Паулою. Як і Свен, в стосунках з нею він займає залежну, традиційно фемінну позицію. Вона ініціює початок дружніх відносин між ними, а пізніше й початок інтимного зв'язку.

Протагоніст виконує роль «коханки» в стосунках Свена та Паули. Жінка не бачить свої стосунки з героєм конкурентними своїм почуттям до Свена. Навпаки, вона використовує Я-героя як спосіб урівноваження їх провини один перед одним.

Отже, основною ознакою кризи маскулінності в оповіданні «Der Seitensprung» є перекладання характеристик, традиційно притаманний чоловічим персонажам, на жінку, та подальше послаблення маскулінних характеристик героїв-чоловіків на користь виконання традиційно жіночої ролі в родинних та романтичних стосунках.

2.2.3. *Der Andere.*

Головний герой оповідання «Der Andere» є зразковим для оповідань Б. Шлінка. Набір рис, якими володіє Беннер — головний герой твору, — є характерним для типу героя, що під час першочергового аналізу циклу був названий «типовим міським невротиком» П. фон Бекером в його рецензії для газети Tagesspiegel.

Беннер — замкнутий, стриманий та амбіційний. Він тримає дистанцію як від друзів, так і від власної родини, що слугує джерелом травматичних спогадів для його дружини та дітей.

Отже, стиль втілення маскулінності героя — антисоціальний (за М. Брехером). Цей тип маскулінності притаманний чоловікам, що надають основну роль кар'єрному росту та болісно переживають втрату роботи чи зниження заробітної платні. При цьому вони рідко звертають увагу на власний психологічний стан та психологічне здоров'я представників своєї родини [27, с. 59].

Саме приділення особливої уваги роботі призводить до перших проявів кризи маскулінності героя. Невдачі в кар'єрі здійснюються прямий вплив на самопочуття чоловіка та призводять до самоізоляції: під час візитів друзів родини герой ховається в кабінеті та роздумує про нечесність власної долі, корумпованість та політичну ангажованість місця роботи.

Згадана вище поведінка є типовою для чоловіка періоду кризи маскулінності, адже виконавець гегемонної маскулінності як панівної у суспільстві шукає спосіб самореалізації лише в роботі через загальне нехтування дружніми та романтичними зв'язками поза межами дітонародження та конкуренції [31, с. 109]. Ознаки схожого розподілення пріоритетів бачимо і в описах героя:

«Beschämt merkte er, daß er aus dem Jahr seines einstweiligen Ruhestands noch weniger Erinnerungen an seine Ehe und seine Familie hatte. Er hatte sich ungerecht behandelt gefühlt, war verletzt gewesen, hatte seine Wunden geleckert und erwartet, daß man, die Welt, der Staat, der Minister, die Freunde, die Frau, die Kinder das Unrecht wiedergutmachen» («Він з розгубленістю усвідомив, що з року тимчасової відставки у нього залишилося ще менше спогадів про шлюб і родину. Тоді він відчував лиш те, що з ним повелися несправедливо та

образили, зализував свої рани і сподівався, що світ, держава, міністр, друзі, дружина та діти виправлять цю несправедливість») [54, с. 64].

Підкреслюється автором і фізична недосконалість протагоніста, сліди його старіння та неспортивного життя: його живіт описується як товстий, руки — «жалюгідно бліді та худі», обличчя як те, на якому застиг вираз глибокого бажання чужої похвали та захоплення.

Протагоністу твору протиставляється фігура Рольфа, в минулому — працівника театру, веселого та оптимістичного чоловіка, коханця померлої жінки Беннера.

Тоді як криза маскулінності протагоніста має ознаки як особистісної (психологічної), так і суспільної, криза антагоніста несе виключно соціальний, фінансовий характер коли той втрачає роботу та втрапляє у серйозні борги, що згодом переростають у судовий процес. Судові витрати покриває Ліза, жінка Беннера, що, за канонами гегемонної маскулінності повинно було б викликати у того відчуття нікчемності та демаскулізації. Проте Рольф є героєм-протилежністю антисоціальному, традиційно маскулінному протагоністу. З самого початку твору він виконує роль чутливого романтика, який не базує самооцінку на суспільному становищі, хоч і намагається триматися образу багатого, хвастливого театрала. Він, хоч і не без внутрішнього конфлікту, з часом приймає правду власного положення [27, с. 100-101].

Під час опису Рольфа Шлінк вдається до прийому контрастності публічного та приватного, згаданого раніше в підрозділі 2.2.2 дослідження. В чесній розмові з протагоністом чоловік визнає себе невдахою в професійному житті та зізнається про нестачу фінансів, проте в суспільстві грає роль багатія в костюмах, якому приносять неабияке задоволення розмови про благородні породи собак та марки автомобілів.

Попри тяжке становище обох героїв лише один страждає від особистісної кризи. Це в першу чергу пов'язане з міжособистісним аспектом, згаданим

П. Бекером під час дослідження ним феномену кризи маскулінності; від загальносуспільної кризи маскулінності найтяжче страждають чоловіки, що інтегруються в суспільство завдяки традиційним ознакам гегемонної маскулінності (амбітність в кар'єрі, стриманість у коханні). Саме емоційно закриті чоловіки найбільш схильні до психологічних та фізичних недугів під час осмислення перетворення сталого маскулінного ідеалу [18, с. 97].

Отже, серйозним стимулом до подальшого розвитку кризи маскулінності Беннера є усвідомлення того, що його дружина бажала відкритості та ніжності в їх стосунках; ніжності, яку, через його стриманість, отримувала від іншого чоловіка.

2.2.4. *Zuckererbsen*.

Протагоніст оповідання «*Zuckererbsen*», Томас, є зразковим представником традиційного маскулінного чоловіка. Він має успіх у кар'єрі та інших заняттях, вступає в інтимні стосунки з будь-якою жінкою, яка викликає в нього симпатію, стриманий та відчужений за характером, виражає любов до родини насамперед фінансовою підтримкою, є амбітним як в роботі, так і в стосунках, фізично привабливим тощо. Саме його зразковість слугує джерелом додаткового стресу, розвитку особистісної кризи та додає критичності відчуженню ним загальної кризи маскулінності в суспільстві [59, с. 10-11].

Першою ознакою кризи маскулінності героя є його надлишкова легковажність. Перші прояви вона знаходить у назві оповідання: *Zuckererbsen* (солодкий горошок) слугує метафорою до бажання протагоніста насолоджуватися життям без негативних моментів (тобто їсти горох з м'якою шкірою). Протягом розповіді героєм керує не розум та зваженість, а потяг до насолоди життям.

Надмірна амбітність та рішучість в стосунках, поєднана з прихованою невпевненістю та страхом відкритого конфлікту спричиняє стан постійного стресу чоловіка, коли той змушений знаходити час не лише для роботи та родини, але й для двох коханок. Напруженість ситуацією зростає та зрештою викликає неусвідомлену паніку та безсоння. В снах Томас асоціює себе з жонглером, що жонглює небезпечними предметами:

«Zuerst ging es gut, dann steigerte er die Zahl der Teller, Messer oder Fackeln, bis er ihnen nicht mehr gewachsen war. Wenn sie ihn unter sich begruben, wachte er schweißnaß auf» («Спочатку все йшло добре, потім він збільшував кількість тарілок, ножів і смолоскипів, аж поки не доходив до моменту, коли міг більше з ними впоратися. Похований під ними він прокидався в поту») [54, с. 98].

У другій половині оповідання стрес наздоганяє чоловіка і той вирішує на певний період повністю відмовитися від соціального життя та починає подорожувати у образі ченця, коли неухважність героя призводить до кривавого нещасного випадку та подальшої інвалідності.

В образі протагоніста оповідання «Zuckererbisen» знаходить виявлення якісно інший вид висвітлення кризи маскулінності — криза зразкового чоловіка [23]. Через те, що на початку твору герой має успіх у всьому, за що береться, криза його становища, зумовлена його лише його власною нерішучістю та страхом перед серйозним вибором, наприкінці оповідання здається особливо яскравою; він позбувається кар'єри (в нього залишається лише хобі, — малювання — проте навіть за нього кошти отримуватиме одна з його колишніх коханок), фізичного та ментального здоров'я, стосунків, навіть фізичної свободи (він не може вийти з дому без нагляду однієї з жінок). Його доля здається найбільш жорстокою і демакулінуючою з усіх героїв оповідань циклу.

Слід зазначити також провідну роль опису суспільної кризи маскулінності в творі та особливості її висвітлення. В фіналі оповідання жінки виступають

його чіткими антагоністками. Особлива увага надається їх традиційно маскулінній амбітності в питаннях кар'єри та основній ролі протагоніста як чоловіка в успішності їх бізнесів. Юта, дружина Томаса, почала працювати з його архітектурної фірми та врешті заволоділа нею, Вероніка, його перша коханка, організовувала успішні виставки його картин та врешті почала отримувати їх повний прибуток, а Хельге, остання та наймолодша коханка, з допомогою героя побудувала та відкрила власний стоматологічний бізнес.

Отже, певною мірою можливо припустити, що автор натякає на «крадіжку» певних аспектів кар'єрного життя протагоніста жіночими персонажами навколо нього — типовому сюжеті історій періоду стрімкого розвитку феміністичного руху, які є виразною ознакою невпевненості чоловіків у власному суспільному становищі під час кризи маскулінності.

2.2.5. *Die Beschneidung.*

Головним героєм оповідання «Die Beschneidung» виступає Анді — німецький студент, що отримує стипендію на навчання в Нью-Йорку. Він описується як ввічливий, з приємною зовнішністю, скромний та розумний.

Основні дії твору розгортаються після зустрічі Анді з Сарою — нью-йоркською єврейкою. Зустріч та стосунки героя з жінкою розкривають інші тенденції його характеру, а саме нерішучість, невпевненість, страх перед визнанням власної історичної спадщини, надмірна готовність до жертвності заради кохання.

Його невпевненість та неусвідомлене почуття провини знаходять вираження в надмірному бажанні догодити Сарі та її родині, справити на них позитивне враження. Як і в романтичних стосунках, в розмовах з родиною жінки він вдається до повної самоцензури, яка, втім, не рятує його від їх відкритого та прихованого невдоволення.

В відносинах Анді та родини Сари проявляється виключно німецька ознака кризи маскулінності післявоєнного періоду — уникнення визнання та згадок про деструктивність націонал-соціалістичного минулого через несвідоме небажання визнання власної неправоти [43, с. 54]. Анді боїться конфронтації з історичними подіями Другої світової війни та пов'язаного з нею Голокосту. Будь-які згадки родинною Сари минулого він сприймає як звинувачення його особисто та завжди першочергово намагається виправдати себе та свою батьківщину, несвідомо позиціонуючи себе як жертву їх несправедливості. Він не відчуває себе прийнятим як особистість через свою національність та болісно переживає це, що слугує поштовхом до подальшого розвитку невпевненості героя та його залежності від думок сторонніх (а особливо Сари, відносини з якою бачить як варті повної демаскулізації) [65, с. 24-26].

Надмірна залежність Анді від Сари слугує однією з основних ознак кризи маскулінності чоловіка. Той повністю втрачає традиційну маскулінну рішучість та набуває замість неї традиційно фемінної самоцензури. Герой дотримується стратегії уникнення, що призводить до спроб якнайшвидшої деескалації будь-яких суперечливих ситуацій, які, попри його закоханість, починають траплятися все частіше через фундаментальні відмінності між життями та культурою юнака та дівчини.

Частково саме закоханість (одержимість) Сарою наприкінці оповідання слугує інструментом остаточної демаскулізації протагоніста у формі обрізання, яке він робить через бажання зберегти їх стосунки. Він відмовляється від власної культури на користь її, хоч і до кінця твору вважає це символічним жестом, а вона у свою чергу не звертає на це уваги та не сприймає як відсторонення ним від власної та загальнонімецької історії вбивства її попередників та подальшого замовчування звірств над ними.

Рішення протагоніста може бути сприйняте як спроба абсолютної відмови від власної маскулінності на фоні розгортання загальносуспільної кризи та

залежністю від романтичних стосунків, що є характерною для образу «нового», чутливого та уважного чоловіка та партнера, проте не слід забувати і про історичне підґрунтя історії. В аналізі твору зі сторони історичного бачення обрізання героя носить характер боягузливого бажання відмовитися від культури, що, хоч і є близькою для Анді, і досі піддається різкому засудженню з боку жертв націонал-соціалістичного режиму Німеччини періоду Другої світової війни. За допомогою операції герой здійснює план, що має на меті відсторонення від засуджуваної нації без вступу з нею у прямий конфлікт та відмови від власної родини та рутини. Він здійснює спробу стати продовженням коханки, її культури, релігії та історії, проте не в змозі відкрито власні [51, с. 516].

Криза маскулінності, як і в інших вищезгаданих оповіданнях, знаходить прояв також у приписуванні жіночим персонажам творів традиційно чоловічих характеристик. Так, Сарі притаманні маскулінні риси рішучості, конфліктності, відчуженості та неухважності в романтичних стосунках, запальної вдачі. Поряд з нею протагоніст переймає традиційно жіночі риси покірності, надмірної ніжності, постійного бажання догодити партнеру та уникнути конфліктної ситуації тощо.

2.2.6. *Der Sohn.*

«Der Sohn» — оповідання збірки, яке є найбільш віддаленим від ідеї загальносупільної кризи маскулінності. Через специфічну локацію твору та швидке розгорнення подій сюжету твір фокусується перш за все на особистісній та сімейній кризі протагоніста.

Головний герой оповідання є професором міжнародного права, який уже працював у багатьох різних міжнародних організаціях, але ніколи не був у справжній подорожі на місце конфлікту. Причини рішення героя нарешті

спробувати «роботу на місці» автором не розкриваються. Можемо припустити, що місце мали відчуття недостатньої маскулінності через відсутність досвіду конфліктних ситуацій, криза середнього віку, що часто є інструментом поглиблення особистісної кризи маскулінності або схильність до самотравмування через глибоке внутрішнє невдоволення прожитим без спонтанності життям.

На користь відчуття недостатнього рівня маскулінності виступають сцени нерішучості чоловіка у відносинах з власним сином та об'єктами романтичного інтересу. Зокрема герой згадує період свого розлучення з матір'ю сина та момент, коли він хотів взяти сина у поїздку, проте відступив під напругою та страхом конфлікту з колишньою жінкою та її новим чоловіком:

«Der Sohn zuckte mit den Schultern, stand auf und wartete. Der Vater sah die Frage in seinen Augen und die Aufforderung, zu kämpfen und zu siegen, und dann die Enttäuschung darüber, daß er kapitulierte. Er hätte den anderen anschreien, ihn verprügeln oder mit dem Sohn wegrennen sollen» («Син знизав плечима та продовжив стояти, чекаючи. Батько побачив запитання в його очах, заклик до боротьби та перемоги, а згодом і розчарування тим, що він здався. Треба було накричати на іншого чоловіка, вдарити його або втекти з сином») [54, с. 151].

Другою зі згаданих ситуацій є юнацька зацікавленість та флірт з дівчиною на танцях. В кінці вечірки протагоніст залишає об'єкт інтересу через те, що нею зацікавлюється фізично сильніший, хоч сама дівчина виражала до героя схожі почуття.

Важливе місце в сюжеті твору займають відносини Я-героя з його сином. Чоловік часто згадує його, проте власна нерішучість не дозволяє йому зв'язатися з нащадком навіть під час небезпечної для життя операції за кордоном. Коли герой все ж набирається рішучості та телефонує синові виявляється, що того остаточно розчарувала відсутність бойового духу та

видимість емоційної відстороненості батька. Коли протагоніст нарешті промовляє слова любові, чоловік відповідає на них мовчанням.

Отже, основною ознакою кризи маскулінності в образі протагоніста оповідання є його нерішучість та страх перед відкритим протистоянням. Сам герой називає вищезгадані ситуації «життєвими поразками» та відчуває сором від усвідомлення того, що прожив своє життя, сповнений мрій та бажань, які не намагався реалізувати. Навіть його остання мрія не збувається: він хоче примиритися з сином перед загибеллю, подивитися «фільм свого життя». У певному сенсі останні моменти твору відображають його життя, його надії, розбиті беспорядністю та розчаруванням через страх боротьби за власні ідеї та стосунки.

2.2.7. *Die Frau an der Tankstelle.*

Головним героєм оповідання виступає чоловік п'ятдесяти років. В живе у шлюбі, побудованому на рутині та ритуалах, з жінкою, до якої вже давно не має почуттів. Між подружжям немає ні романтичного, ні інтимного зв'язку, проте чоловіку бракує рішучості для розривання стосунків.

Дружина протагоніста — дослідниця, що отримує задоволення від подорожей світом. Загалом вона описується як стримана прихильниця рутини, проте згодом виявляється, що в ній також горить рішучість та жага до спонтанності. Саме вона є ініціатором великої кількості рішень в стосунках з чоловіком, включно з подорожжю, під час якої відбуваються події оповідання: «*Sie war die Idee seiner Frau. Eine zweite Hochzeitsreise [...]*» («Це була ідея його жінки. Другий медовий місяць [...]»), «*Sie machten Pläne. Auch das war ihre Idee*» («Вони будували плани. Це також було її ідеєю») [54, с. 164].

Глибоке невдоволення життям та шлюбом протагоніст приховує за давньою фантазією про стосунки з незнайомкою з заправки, проте, коли

нарешті зустрічає жінку, що повністю повторює образ коханки в його голові йому знову бракує сміливості покинути дружину і залишитися з об'єктом його фантазій та пристрасті.

Криза маскулінності у творі проявляється в нерішучості та боягузливості чоловіка та поєднується з особистісною кризою середнього віку, яка примножує страх самотності протагоніста.

У той же час постійна напруга у стосунках з дружиною підвищують рівень стресу чоловіка, що, вкупі з невдоволеністю собою та власною стриманістю, призводить до ряду спонтанних рішень, які залишають його наодинці з самим собою по закінченню подій оповідання.

Висновки до другого розділу.

Отже, під час дослідження було виявлено, що фемінність знаходить прояв як у жіночих, так і у чоловічих образах оповідань циклу, проте жінки як стать займають другорядну роль у розвитку подій текстів та не виступають як протагоністи в жодному творі збірки.

Під час аналізу жіночих персонажів оповідань було виявлено токсичні тенденції до об'єктивації героїнь, що не виступають у ролях родичок протагоніста. Також в певних творах («Zuckererbsen», «Die Beschneidung», «Die Frau an der Tankstelle», «Der Seitensprung») прослідковується мотив небезпеки жінки періоду пріоритизації розвитку в них традиційно маскулінних поведінкових паттернів.

Попри велику кількість жіночих персонажів оповідань під час дослідження ми дійшли висновку, що в циклі вони використовуються виключно як важелі для розгортання сюжету з поверхневою характеристикою.

Також в другому розділі було виконано аналіз чоловічих героїв твору та спільних рис, притаманних їм як представникам основного типу осмислення маскулінності в оповіданнях циклу. Зокрема були знайдені такі спільні риси героїв, як схильність до самоаналізу, успішність в сфері кар'єри, довіра у шлюбних стосунках та недовіра у відносинах з іншими чоловічими героями оповідань, відчуженість та недосказаність у стосунках з власними дітьми та батьками, середній вік, нерішучість та страх перед конфліктами та чутливість до думки сторонніх.

Далі в розділі було виконано аналіз проявів феномену кризи маскулінності в кожному оповіданні циклу. Було виявлено, що зразковим твором для аналізу кризових тенденцій у кар'єрній конкуренції між чоловіками та жінками є оповідання «Zuckererbsen», для розгляду тенденцій демаскулінізації характеру чоловіка періоду кризи маскулінності у міжстатевих стосунках — тексти «Die Beschneidung», «Der Sohn», «Der Seitensprung», «Die Frau an der Tankstelle», для детермінації різниці між феноменом загальносупільної кризи маскулінності та особистісної кризи чоловіка — твори «Der Andere» та «Die Frau an der Tankstelle», для дослідження унікальних рис кризи маскулінності післявоєнної Німеччини — оповідання «Das Mädchen mit der Eidechse» та «Die Beschneidung».

РОЗДІЛ III. АНАЛІЗ РЕЗУЛЬТАТІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ КРИЗИ МАСКУЛІННОСТІ В ОПОВІДАННЯХ ЗБІРКИ «LIEBESFLUCHTEN».

3.1. Загальний аналіз проявів ознак кризи маскулінності в оповіданнях циклу «Liebesfluchten».

На основі досліджень можемо дійти висновку про доцільність використання словосполучення «криза маскулінності» як опису деструктивних тенденцій, що проявляють герої оповідань циклу «Liebesfluchten» Б. Шлінка. Приводом до твердження про знаходження проявів концепції є характерна схожість демаскулінуючих особливостей героїв-чоловіків між собою, не зважаючи на відмінності їх віку, сімейного стану та життєвих умов.

Ознаки кризи маскулінності в оповіданнях циклу було вирішено розділити на дві групи, що певною мірою повторюють поділ вчених-соціологів М. Колодія та Т. Бурейчак між концепціями «кризи маскулінності» та «чоловіка в кризі», а саме — на прояви загальносуспільних та особистісно-психологічних кризових тенденцій. Важливим також є зазначити, що під час створення списку способів втілень обох видів кризових станів було проаналізовано не лише головних, а й другорядних героїв оповідань.

Ще більшу схожість вищезгаданий метод поділу має також з поділом кризових станів маскулінності, запропонованим Т. Едвардсом. Дослідник поділяє кризу маскулінності на зовнішню (crisis from without або криза ззовні) та внутрішню (crisis from within або криза зсередини). Зовнішня криза охоплює зміни соціального та політичного становища чоловіків, яке може бути прослідковано за допомогою змін образу чоловіка в масових медіа, а також через нормативно-правові акти. Насамперед йдеться про стрімкий розвиток індустрії краси та розширення його ринку до представників обох статей, а

також про поступове викорінення законодавчо або суспільно закріплених практик дискримінації представниць жіночої статі. Внутрішня криза є більш умовною та передбачає зміни досвідів та ідентичностей чоловіків у відповідь на трансформацію свого соціального становища та вимог суспільства [35, с. 46-50].

Слід зазначити, що поданий поділ є неідеальним у процесі аналізу оповідання, адже короткий художній твір нечасто містить описи суспільно-політичних трансформацій суспільства або нормативно-правових актів. Через специфічну тематику циклу в його текстах також не трапляються описи стану масмедіа. За відсутності альтернативи ознаки суспільно-політичних кризових тенденцій у сприйнятті маскулінності було вирішено шукати переважно в сімейних та романтичних відносинах героїв оповідань.

Отже, серед проявів кризи маскулінності психологічного типу в оповіданнях циклу можемо назвати:

1. Страх перед конфліктними ситуаціями, невміння або небажання відстоювати власні інтереси. Притаманний героям як у відношенні до романтичних партнерок (дружин, коханок), так і інших герої-чоловіків незалежно від фізичного стану останніх та серйозності небезпеки відкритого конфлікту («Zuckererbsen», «Die Beschneidung», «Die Frau an der Tankstelle», «Der Sohn», «Der Seitensprung», «Der Andere»).

2. Страх перед втратою престижу та соціального статусу. Знаходить прояви в небажанні визнати власне становище, невдоволеність зниженням престижності посади на роботі, звільненням. Також може супроводжуватися намаганням приховати ознаки фінансових невдач або фізичного старіння («Das Mädchen mit der Eidechse», «Der Andere», «Die Frau an der Tankstelle», «Der Seitensprung»).

3. Страх старіння, втрати фізичного здоров'я, невдоволення станом власного тіла. Притаманні протагоністам середнього та старшого віку та

проявляється в надмірній увазі до власного фізичного стану та зовнішності інших персонажів чоловічої статі («Der Andere», «Der Seitensprung», «Der Sohn»).

4. Надмірна залежність від жінки в стосунках. Проявляється в пасивності під час прийняття спільних рішень в стосунках та повсякденному житті, залежності від думки партнерки під час прийняття рішень, що стосуються власного життя та здоров'я, уникання або постійні спроби деексаляції родинних конфліктів («Der Sohn», «Der Andere», «Der Seitensprung», «Die Frau an der Tankstelle», «Die Beschneidung»).

5. Довготривала бездіяльність та схильність до уникання прийняття рішень. Нерідко має додаткову характеристику у формі намагання сховатися від емоційної складової життя за світом фантазії, практиками дереалізації. Як правило супроводжується наявністю жінки-героїні, що не відчуває схожого дискомфорту («Die Frau an der Tankstelle», «Zuckererbsen», «Das Mädchen mit der Eidechse», «Der Sohn», «Die Beschneidung», «Der Andere»).

6. Небажання або невміння визнання провини, сприйняття критики як особистої образи. Знаходить прояви не тільки в повсякденних та міжособистісних стосунках, а й в загальнонаціональних та історичних питаннях. Через страх перед відкритим конфліктом нерідко виражається виключно у внутрішніх монологів героїв-чоловіків або, за ситуації конфронтації, супроводжується швидкою капітуляцією та згодою з чужою думкою («Die Beschneidung», «Der Sohn», «Das Mädchen mit der Eidechse», «Der Seitensprung»).

7. Ментальність жертви. Виражається в стійкому почутті образи у відношенні суспільства та його окремих представників, неспроможність прийняття життєвих несправедливостей, звинуваченні інших у власних нещастях («Der Andere», «Die Beschneidung», «Zuckererbsen», «Das Mädchen mit der Eidechse»).

8. Надмірна меланхолійність, зануреність у власний внутрішній світ. Перш за все проявляється в замкнутості або байдужому відношенні до дружніх зв'язків та родини, неповага до чоловіків, що здатні більш відкрито виражати власні почуття та емоції. Зазвичай стає джерелом серйозних проблем у стосунках з родиною через стратегії уникання щирого діалогу та неуважність до почуттів інших («Der Andere», «Der Seitensprung», «Der Sohn», «Die Frau an der Tankstelle»).

9. Прихована конкуренція з іншими героями чоловічої статі. На відміну від традиційно маскулінної відкритої конкуренції протагоністи оповідань циклу будують модель прихованої критики інших чоловіків навіть у ситуаціях пошуку конфлікту іншою стороною (можливою причиною виступає страх перед відкритою конфронтацією та надмірна зануреність у власні думки) («Der Andere», «Der Sohn», «Der Seitensprung»).

10. Схильність до депресивних тенденцій у світосприйнятті. Зазвичай знаходить виявлення в характеристиках героїв середнього віку та часто слугує передумовою до розвитку схильності до деструктивних практик («Der Andere», «Das Mädchen mit der Eidechse», «Die Frau an der Tankstelle», «Die Beschneidung», «Zuckererbsen»).

11. Безпорадність, неспроможність до самостійного життя. Виражається в негативному сприйнятті життя без присутності в них романтичних або сексуальних стосунків, сприйняття міжстатевих зв'язків як основної форми само ідентифікації, постійний пошук сексуальної партнерки та хаотичних статевих зв'язків («Der Andere», «Die Beschneidung», «Die Frau an der Tankstelle», «Der Sohn», «Zuckererbsen»).

12. Надання другорядної ролі власній культурі та ідеалам. Знаходить прояв у несвідомому відчутті меншовартості, бажанні здійснити кроки до відмови від власної культури чи історії на користь більш соціально прийнятної або престижної («Die Beschneidung»).

13. Надмірна легковажність та самовпевненість. Призводить до фінансового банкрутства та проблем в шлюбних стосунках («Zuckererbsen», «Der Andere»).

14. Схильність до жертвності. Знаходить вияв у пориваннях (або готовності) героїв пожертвувати власним здоров'ям у пошуках стосунків або як спосіб самоствердження («Der Sohn», «Die Beschneidung»).

Як і зазначалося на початку розділу, через недостатню кількість досліджень теми кризи маскулінності та відсутності консенсусу щодо доцільності вживання словосполучення під час спроб опису соціальних зрушень XX-XXI століть доволі складно визначити загальносуспільні (суспільно-політичні) ознаки кризових тенденцій у сприйнятті маскулінності. Серед них, зокрема, виділяємо такі:

1. Позиціонування політично ангажованих жіночих персонажів як більш позитивних, а чоловічих — або як повністю чи переважно аполітичних, або як добровільних представників застарілих, суспільно-незалежних режимів («Das Mädchen mit der Eidechse», «Der Seitensprung», «Die Beschneidung»).

2. Підлегле становище чоловіка в родині у стосунках з менш емпатичною, відстороненою, зазвичай працюючою жінкою, тобто зміна місцями традиційно маскулінної та традиційно фемінної ролей у сім'ї без урахування та викорінення деструктивних тенденцій обох («Die Beschneidung», «Der Seitensprung», «Die Frau an der Tankstelle»).

3. Невідповідність приватного та публічного. Є зразковою для проміжного періоду розвитку кризи маскулінності другої половини XX століття та знаходить прояви в виконанні традиційно маскулінної ролі під час взаємодії з представниками суспільства та виконання традиційно фемінної ролі в приватному (сімейному) житті («Der Seitensprung», «Die Beschneidung»).

3.2. *Криза маскулінності у рамках німецької післявоєнної самоідентифікації чоловічих персонажів оповідань збірки.*

Історичний контекст повоєнної Німеччини розкривається відразу у декількох оповіданнях циклу — «Das Mädchen mit der Eidechse», «Die Beschneidung» та «Der Seitensprung». Через превалювання в творах чоловічих персонажів було прийнято рішення доцільності розгляду кожної з них зі сторони дослідження концепції кризи маскулінності німецького суспільства.

Слід зазначити, що кожне оповідання має свої власні рамки періоду післявоєнної німецької історії, а також використовує персонажів різного віку у якості протагоністів, а отже спільні риси в характеристиках героїв поєднуються з певними відмінностями їх історій та психологічних станів.

3.2.1. *Das Mädchen mit der Eidechse.*

Центральним питанням оповідання є спроба розкриття проблематики батьків та дітей на фоні післявоєнного періоду Німеччини, а також дослідити травму загальнонімецької та особистої провини німця та її роль у розвитку деструктивних тенденцій тогочасного чоловіка.

Основною фігурою, що представляє минуле у творі, є батько протагоніста. Він був воєнним суддею, а отже приймав активну участь у публічному житті Німеччини періоду війни.

Його характер відповідає нормам гегемонної маскулінності, що була провідним способом тогочасного чоловічого самовираження. Він мовчазний, добровільно відсторонений від власної родини роботою, надаючи перевагу фінансовій підтримці жінки та сина. Його стосунки з дружиною холодні, вони

нерідко сваряться через минуле чоловіка на посаді судді, нагадування про яке постійно знаходиться в його кабінеті у формі картини художника-єврея, якому батько власноруч підписав смертний вирок.

Важливою та найтісніше пов'язаною з виключно німецькою особливістю протікання кризи маскулінності є тема повоєнної провини. З часом вона посилюється, надаючи особистій кризі чоловіка стрімкого розвитку та поглиблюючи його психологічні розлади. Він стає підозрілим та замкнутим, надає перевагу замовчуванню власної думки як з друзями родини, так і з її представниками. Попри щирі ніжність до сина несвідомий сором та провина віддаляють його від дитини та перетворюють на віддалений образ, про який синові до закінчення навчання невідомо майже нічого.

Чоловік проводить більшу частину повсякдення в кабінеті, розглядаючи картину дівчинки з ящіркою, яка є уособленням його персональної провини. Його психіка намагається захиститися від звинувачень; він збирає вирізки з новим про власне звільнення з посади судді та його причини, старанно виправляє неточності в них. Проте, парадоксально, відсутність повноцінної кримінальної судової справи та покарання ще більше поглиблюють неусвідомлене почуття вини героя, яке й призводить до розвитку в чоловіка потягу до забуття та самознищення через пияцтво — зразкової форми вираження тенденцій періоду загострення загальносупільної кризи маскулінності.

Фігура дівчинки з ящіркою, що виступає уособленням провини батька, виконує також роль мовчазного продовження циклу його провини. Син чоловіка, протагоніст твору, швидко розуміє секретність картини та перехоплює від обох батьків сором від самого її існування. Певною мірою провина батька передається синові та певний період його життя діє на нього так само деструктивно, як і на батька. Тому цікавою є кульмінація оповідання — спалення картини та втрата її влади над долею молодика.

Цікавим є також розгляд фігури матері протагоніста у відношенні до чоловічих героїв оповідання. Певною мірою жінка теж виступає постійним нагадуванням провини чоловіка, адже той звалтував її, що й призвело до народження сина. Сама жінка виступає в ролі жертви і, здається, не відчуває колективної провини щодо протікання Другої світової війни. З її характеристичності можемо припустити, що, через глибоку патріархальність націонал-соціалістичного суспільства, автор не висуває до героїнь-жінок таких самих звинувачень в підтримці партії та не має інтересу у висвітленні жіночого сприйняття травми колективної німецької провини.

Проте жінку все одно можна сприймати як віддзеркалення вищезгаданої травми в іншому контексті: так само, як інші представники післявоєнного німецького суспільства захищали свій спосіб життя в часи війни як механізм психологічного самозахисту, жінка захищає власного чоловіка та його післявоєнні рішення, хоч сама ненавидить його та не може пробачити йому насильство.

Отже, найяскравішою особливістю протікання кризи маскулітності в контексті повоєнної Німеччини, вираженою в оповіданні «Das Mädchen mit der Eidechse», є поєднання загостреного почуття провини та одночасного позиціонування чоловіка як жертви воєнного режиму.

3.2.2. *Die Beschneidung.*

Не менш зразковим є інша, більш очевидна спроба висвітлення німецької повоєнної провини — в оповіданні «Die Beschneidung».

Протагоніст тексту, Анді, виступає у ролі типової дитини післявоєнного періоду. Він надає перевагу розмежуванню воєнного та післявоєнного німецького суспільства, а також замовчуванню чи неприйняттю колективної провини Німеччини перед її єврейським населенням після смерті покоління, яке

мало пряму роль у проведенні війни. Проте, водночас, герой і сам виражає сліди не прийнятої ним провини: він різко сприймає згадки про неї, болісно відноситься до вираження іншими думок про неї. Він сприймає країну, в якій провів дитинство, з очевидним почуттям ностальгії та сприймає спроби висвітлення та критики залишків нацистських наративів, що й досі превалюють в ній, як особисту образу [46, с. 31, 26, с. 40].

У цьому сенсі протагоніст є уособленням небажання визнати та прийняти власну неправоту, від яких страждало німецьке повоєнне суспільство (див. підрозділ 1.3), що особливо яскраво проявлялося у чоловічій частині населення, яке в традиційно-патріархальній Німеччині часів правління соціал-націоналістичної партії брало участь у більшій частині воєнних дій та здійсненні обвинувачувальних вироків єврейському населенню країни [55, с. 229].

Як зазначає М. Лорентс у своїй праці «'Political Correctness' als Phantasma», оповідання «Die Beschneidung» нерідко сприймається студентами-германістами як перш за все історія трагічного кохання між німцем та єврейкою, яке проходить через випробування колективних упереджень. Проте зводити текст до єдиного наративу міжкультурного кохання не слід. Як стверджує Лорентс, цей твір перш за все розповідає історію конфлікту між гордістю і провиною, а також самоцензури, якій свідомо та несвідомо піддаються представники німецького суспільства у відношенні до єврейського питання [45, с. 230]:

«Er gewöhnte sich an, was er sagen wollte, zu zensieren, diesen und jenen kritischen Eindruck vom Leben in New York lieber zu verschweigen und lieber nicht zu erwähnen, wenn er Äußerungen ihrer Freunde über Deutschland und Europa falsch und anmaßend fand» («Він звик цензурувати те, що хотів сказати, вважав за краще мовчати про те чи інше критичне враження від життя в Нью-Йорку і волів не згадувати про моменти, коли вважав висловлювання її друзів про Німеччину та Європу брехливими та зухвалими») [54, с. 134].

Отже, вибір терміну *die Beschneidung* є двозначним способом автора описати як фізичний досвід протагоніста оповідання, так і досвід його психологічної демаскулізації та вимушеного мовчання, якими супроводжувалася криза маскулінності повоєнної Німеччини [62, с. 123].

Що до досвіду фізичного обрізання героя, слід зазначити, що воно теж носить символічний характер.

За дослідженням історика Й. Ендреса, мотиви обрізання та кастрації нерідко виступають в художніх творах як уособлення кари та провини. Дослідник стверджує, що в основі репрезентації обрізання та кастрації лежить подвійна тенденція до опису та тлумачення комплексу провини: провини чоловіка та загальнолюдської провини, тож, як тілесна модифікація, обрізання здатне зіграти роль репрезентації духовно-моральної зміни (жертви як способу спокути) принципів в фізичному прояві [36, с. 10-12].

Під час аналізу твору було вирішено, що тлумачення Ендерса (обрізання з метою спокути провини) є частково точним у відношенні до протагоніста оповідання Б. Шлінка. Проте, в контексті особливостей характеристики героїв тексту та загальносупільного контексту дій твору в межах періоду кризи маскулінності, слід додати, що рішення протагоніста навряд чи мають виключно жертвний характер. Це припущення можна винести під час розгляду схильності героя до уникнення конфліктів, а також специфіки бачення Анді Другої світової війни та повоєнного минулого. «*Was soll's. Es ist fünfzig Jahre her. Ich verstehe nicht, warum wir [...] diese Vergangenheit nicht ebenso ruhen lassen können wie die anderen Vergangenheiten*» («Що ж це таке? Минуло п'ятдесят років. Я не розумію, чому ми [...] не можемо дозволити цьому минулому бути похованим разом з іншим минулим»), — роздумує герой у розмові в коханю [54, с. 128].

Отже, через схильність героя до відкидання ідеї провини Німеччини можемо припустити, що піти на крок обрізання йому допомогло також

несвідоме бажання відмовитися від власної культури через постійний стрес її захисту та асоційований з нею внутрішній сором.

Вищезгадані риси характеру героя (невпевненість, залежність від суспільного схвалення, підлегле становище в романтичних стосунках, підсвідомий сором) та його дії є типовими ознаками загальносуспільної та особистісної кризи маскулінності, які поглиблюються кризовими тенденціями в житті післявоєнного суспільства Німеччини.

3.2.3. *Der Seitensprung.*

Через нейтральність протагоніста оповідання «*Der Seitensprung*» виявлення та оцінка ознак особистісної кризи маскулінності героя є нелегким завданням. Водночас його стриманість та розміреність суджень дозволяє читачеві більш повноцінно розглянути історичний контекст Німеччини періоду падіння Берлінської стіни та проаналізувати стан загальноприйнятих паттернів виконання традиційної маскулінної ролі в тогочасному німецькому суспільстві.

Одним з важливих відкриттів під час дослідження культурної специфіки твору є трансформація тогочасної німецької (і європейської загалом) родини, описана на прикладі Свена та Паули — подружжя зі Східного Берліну. Зміни культу сім'ї знаходять прояв у вже згаданому в розділі 3.1 зв'язку між статтю та батьківською роллю. Стосунки Свена та Паули показують розподіл ролей, що бере за основу риси характерів чоловіка та жінки, а не ідеал традиційного патріархального подружжя (Паула займає в родині традиційно маскулінну роль, Свен — традиційно фемінну) [61, с. 133].

Також важливою для німецького контексту сприйняття суспільно-політичних зрушень XX-XXI століть є активізація ролі жінки в політичному житті європейських країн після Світових воєн [39, с. 212]. Прикладом політично активної жінки післявоєнної Німеччини є Паула. Не дивлячись на

спільний інтерес родини до політичного становища Східної Німеччини, саме жінка виступає однією з лідерок їх протестної групи та не бажає відступатися від власних поглядів попри небезпеку її життю та життю її рідних.

3.3. Жінка та трансформація її ролі в суспільстві.

Під час аналізу ознак кризи маскулінності та ролі, яку в ній грають зміни соціального становища жінки, виконаному в розділі 2, було визначено також архетип нової жінки, яку у своїх оповіданнях висвітлює автор циклу.

Перш за все новітня жінка має роботу. Героїні всіх оповідань збірки, незалежно від віку, працюють, хоч і на переважно отримують невелику зарплатню. Деякі з героїнь навіть показують риси амбітності, які автор, проте, асоціює або з відсутністю видатного таланту («Der Andere»), або з кар'єрною небезпекою для її партнера-чоловіка («Zuckererbsen»).

Не дивлячись на наявність роботи типова жінка середнього віку в Б. Шлінка також має родину та дітей. Зазвичай автор згадує про одну дитину («Das Mädchen mit der Eidechse», «Der Seitensprung», «Zuckererbsen» (Вероніка), «Der Sohn»), проте нерідко мова йде і про двох та більше дітей («Der Andere», «Zuckererbsen»). У ставленні до дітей героїні Шлінка розходяться — деякі ставляться до них з байдужістю («Das Mädchen mit der Eidechse»), інші — з турботою і ніжністю («Der Seitensprung», «Zuckererbsen»).

Важливу роль у характеристиці типової жінки циклу автор надає її сексуальній доступності в шлюбі та за його межами. Абсолютна більшість незаміжніх жінок, згаданих у оповіданнях, опиняються в ліжку з протагоністом. Заміжні жінки зраджують на рівні з чоловіками («Zuckererbsen», «Der Andere», «Der Seitensprung»).

За характером, нова жінка періоду кризи маскулінності є рішучою та впевненою у власному баченні світу. Вона демонструє відкритість до дискусії або конфлікту, проте її власна думка залишається незмінною («Die Beschneidung», «Das Mädchen mit der Eidechse», «Zuckererbsen», «Der Seitensprung»).

Жінка також є політичною фігурою. Цікавим є те, що жінки в циклі оповідань виконують ролі прихильників революційних поглядів частіше, ніж чоловіки, які віддають перевагу замовчуванню та аполітичності («Die Beschneidung», «Der Seitensprung»).

Певним чином сучасна жінка Б. Шлінка має велику кількість рис, притаманних старовинному архетипу німецької воїтельки, описаний В. Нойфельд на основі поеми «Пісня про Нібелунгів». Обидва образи поєднують у собі маскулінні риси рішучості та войовничості та фемінну привабливість та відкритість [14, с. 72-74].

Висновки до третього розділу.

В розділі 3 були зібрані та описані знайдені в ході дослідження ознаки актуалізації кризи маскулінності в оповіданнях циклу «Liebesfluchten». Для більшої точності кризові тенденції було розділено на два типи: психологічні та загальносуспільні.

Серед психологічних рис було виділено страх перед конфліктами, небажання вступати в дискусії, самоцензура, меланхолійність, надмірна емпатичність, залежне становище в стосунках, страх перед прийняттям рішень, легковажність, безпорадність, болісне ставлення до критики, схильність до депресивності тощо. Найчастішими ознаками кризи маскулінності в психологічному здоров'ї герої-чоловіків є страх самотності, меланхолійність та схильність до уникнення конфлікту та нерішучість (див. Додаток А).

Серед загальносуспільних зрушень періоду кризи маскулінності були названі виключність висвітлення негативної або нейтральної ролі чоловічих персонажів циклу в політичних питаннях післявоєнної Німеччини, трансформація традиційної сімейної моделі в суспільстві та невідповідність приватних та публічних образів чоловіків оповідань.

Також у розділі 3 було досліджено роль німецького післявоєнного контексту як у розгортанні подій циклу, так і розкритті європейської кризи маскулінності XX століття. На основі оповідань «Das Mädchen mit der Eidechse», «Die Beschneidung» та «Der Seitensprung» було проаналізовано особливості протікання кризи маскулінності в німецькому суспільстві. З унікальних особливостей впливу німецької кризи маскулінності на героїв циклу чоловічої статі були виділені загострене відчуття провини, підсвідомий сором у відношенні власної культури, а також прийняття жіночими персонажами провідної ролі як в питаннях родини, так і в розкритті суспільно-політичних питань.

Було створено типовий образ жінки періоду післявоєнної Німеччини, виражений автором циклу оповідань. Характеризація жіночих персонажів постає загалом більш позитивною, ніж чоловічих; жінки в творі виступають як герої, що поєднують у собі найкращі риси фемінності та маскулінності — рішучість, амбітність, ніжність, чутливість, відкритість у вираженні думок і поглядів, політична ангажованість тощо.

ВИСНОВКИ

Ознаки кризи маскулінності та соціально-політичних зрушень Європи ХХ-ХХІ століть знаходять втілення в кожному оповіданні та в кожному герої чоловічої статі, не зважаючи на різницю у віці, фізичному стані, життєвому досвіді тощо. Більшість романтичних стосунків героїв з жінками у свою чергу висвітлюють суспільні зміни інституту сім'ї та переакцентацію гендерних ролей як в приватній сфері, так і в соціумі.

Під час дослідження ми дійшли наступних висновків:

1) Попри відсутність загального наукового консенсусу щодо доцільності вживання словосполучення «криза маскулінності» та його тлумачення, концепція має достатню кількість прихильників серед дослідників історії, соціології, психології тощо (зокрема Р. Коннел, О. Плетка, Т. Едвардс, Т. Бурейчак, М. Колодій та інші), що робить її розкриття під час аналізу суспільних зрушень періоду постіндустріалізації доцільним.

2) Попри попередні здогадки, криза маскулінності не переживала значного підсилення у післявоєнній Німеччині, а загалом протікала за типовим сценарієм Європи ХХ-ХХІ століть, з незначними суто психологічними відхиленнями. Не зважаючи на побоювання німецьких чоловіків, переакцентація гендерних ролей на ринку праці, в політиці та приватному житті була навіть дещо сповільненою за рахунок твердого укорінення традиційно-патріархальних ідеалів, нав'язаних німецькому суспільству воєнною націонал-соціалістичною пропагандою.

3) Ідеал маскулінності (також названий «гегемонною маскулінністю» Р. Коннел) зазнав суттєвого перетворення за рахунок послаблення безпелаяційності суспільного поділу традиційно жіночих та чоловічих ролей, а також посилення ролі жінки як носія економічної незалежності в соціумі, автоматизації праці, підвищення толерантних настроїв до представників ЛГБТ-спільноти тощо. Всі згадані суспільні зміни суттєво вплинули на зміщення

курсу прийнятного самовираження чоловіка та рис, що в європейському суспільстві традиційно вважалися ознаками здорової маскулінності.

4) Велика кількість головних героїв оповідань збірки «*Liebesfluchten*» Бернгарда Шлінка є лише частковими носіями рис гегемонної маскулінності, що переживають труднощі під час усвідомлення власної невідповідності як поданим традиційним ідеалам, так і основним характеристикам «нового чоловіка» в суспільстві. Ці герої існують у рамках періоду рольового перетворення чоловіка та переживають назване перетворення гостро, хоч і не здатні повністю досягнути його. Тому доцільним був також розгляд оповідань як історій чоловіків в процесі кризи маскулінності, її психологічних (у випадку протагоністів всіх оповідань збірки) та фізичних (в випадках протагоністів оповідань «*Die Beschneidung*» та «*Zuckererbse*») наслідків в житті виконавця чоловічої гендерної ролі в суспільстві.

5) Основними рисами вираження психологічних та загальносуспільних кризових тенденцій маскулінності були визначені нерішучість, страх перед вербальним конфліктом та меланхолійність. Серед менш поширених було знайдено також страх втрати соціального статусу, страх старіння, залежне становище в стосунках та безпорадність в самотійному житті, уникнення прийняття рішень, ментальність жертви, страх перед вираженням негативних почуттів, схильність до легкої відмови від власної культури та ідеалів.

6) Що до особливостей проявів кризи маскулінності в контексті післявоєнної Німеччини, слід зазначити, що основними для аналізу були обрані оповідання «*Der Seitensprung*», «*Das Mädchen mit der Eidechse*» та «*Die Beschneidung*» як ті, що надають більш повноцінний опис німецького історичного контексту. Під час їх аналізу було виділено основні особливості німецького післявоєнного типу кризи маскулінності, а саме: загостреність питання післявоєнної провини у контексті німця-чоловіка, неусвідомлений сором нацистського минулого та нагальність переосмислення стосунків між

батьками як представниками здебільшого гегемонної маскулінності форми воєнного та повоєнного періодів та дітьми як майбутніми учасниками нового соціуму.

7) Образ новітньої жінки, представлений в циклі, володіє такими рисами, як амбітність, відкритість, політична ангажованість, рішучість та винахідливість. Жіночі образи оповідань здебільшого об'єктивізовані та певною мірою ідеалізовані, проте водночас виступають у ролі певної небезпеки для кар'єри та психологічної рівноваги героїв-чоловіків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авер'янова Н. Мас-медіа і виховання: гендерний аспект. *Гендерна проблематика та антропологічні горизонти*: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Острогор, 26-27 травня 2011 року). Острогор, 2011. С. 3-9.
2. Бурейчак Т. Погані часи для чоловіків? Соціологічні інтерпретації кризи маскулінності. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. Київ, 2011. №1. С. 79-94.
3. Бурейчак Т. Соціологія маскулінності: навчальний посібник. Магнолія 2006. Львів, 2011. 142 с.
4. Гавриловська К. П. Гендерні відмінності у прагненні до особистісного зростання. *Наука і освіта*, № 5. Львів, 2014. С. 121-146.
5. Григорів М. Категорії маскулінності та фемінінності в процесах концептуалізації дійсності. *Наук. вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки*, № 17. Волинь, 2011. С. 44-48.
6. Дžadт Т. Після війни. Історія Європи від 1945 року / пер. з англ. Катерина Зарембо, 2-ге вид. Наш Формат. Київ, 2021. 928 с.
7. Зелінська Т. Маскулінність та батьківська амбівалентність. *Психологія і суспільство*, № 1. 2003. С. 90-102. Доступ до ресурсу: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/29565>
8. Іванюк А., Желнова П., Прожуган І. Дихотомія «маскулінність — фемінінність» у гендерних дослідженнях. *I Всеукраїнська Інтернет-конференція студентів та молодих вчених «Science and innovations in the 21st century»*. 2021. С. 92-95. Доступ до ресурсу: http://www.tsatu.edu.ua/im/wp-content/uploads/sites/24/konf_2021_t3.pdf#page=92
9. Колодій, М. "Криза маскулінності та чоловічих студій" у суспільних науках. *Соціально-гуманітарні аспекти розвитку сучасного суспільства*: матеріали

- Всеукраїнської наукової конференції викладачів, аспірантів, співробітників та студентів (м. Суми, 21-22 квітня 2014 р.). Суми, 2014. С. 205-208.
10. Купцова Т. Критичне осмислення маскулінності в епоху гендерних трансформацій. *Українознавчий альманах*. Вип. 18. Київ, 2015. С. 80-82.
  11. Марценюк Т. Гендерна соціалізація як процес формування маскулінних та фемінних ознак гендерної ідентичності. *Наукові записки НаУКМА: Соціологічні науки*. Т. 3. 2004. С. 33-42.
  12. Мудревська К. Психологічні особливості прояву емоційно-чуттєвої сфери осіб дорослого віку. Дип. робота здобувача осв. ступеня «бакалавр». Київ, 2020. 75 С.
  13. Нестеренко М. О. Гендерна ідентичність в умовах трансформації сучасного суспільства. *Харківський осінній марафон психотехнологій: зб. пр. за матеріалами V міжрегіон. наук.-практ. конф., (м. Харків, 28-30 жовт. 2021 р.)*. Діса плюс. Харків, 2021. – С. 165-167.
  14. Нойфельд В. Порівняльний гендерний аналіз архетипів у німецькій і українській культурі. *Гендерна проблематика та антропологічні горизонти: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Острогор, 26-27 травня 2011 року)*. Острогор, 2011. С. 70-79.
  15. Остапчук, О., Котова-Олійник, С. Відповідальне батьківство як новітня світова тенденція. *Тато-школа: як створити та забезпечити стале функціонування. Методичний посібник*. Житомир, 2019. С. 4-8.
  16. Погранична, І. Ідейні причини виникнення антифеміністичних рухів. *Гендер та філософія: гендерні студії у філософських науках: збірник матеріалів круглих столів*. Острогор, 2013. С. 74-84.
  17. Романенко В. До питання історії появи у лінгвістиці термінів гендер, маскулінність, фемінність. *Мова*. Вип.23. Одеса, 2015. С. 79-83.
  18. Тимошук Ю. Образ чоловіка в масовій культурі. *Гендер та філософія. Гендер та культурологія*. Збірник матеріалів круглих столів Національного університету «Острозька академія». Острогор, 2013. С. 94-101.

- 19.Чернов Ю. Аналіз провідних теоретичних моделей дослідження маскулінної ідентичності чоловіка. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Т. 33. Київ, 2022. С. 74-80.
- 20.Шмега К. Дослідження маскулінності у літературознавстві: історія, термінологія, проблематика. *Південний архів. Філологічні науки*. Київ, 2017. №68. С. 149-153.
- 21.Amlinger C. Männer in der Krise: Der fragile Körperzustand der Spätmoderne in der konservativen Gegenwartsliteratur. Internationales Archiv für Sozialgeschichte der deutschen Literatur. 47. Band. S. 9-35. URL: <https://doi.org/10.1515/iasl-2022-0002>
- 22.Baronsky A., Gerlach I. Väter in der Familienpolitik. *Aus Politik und Geschichte: Mannsbilder*. 62. Jahrgang. 40/2012. Leipzig, 2012. S. 31-36.
- 23.Becker P. Männer, Frauen und deutsche Identitäten - Bernhard Schlinks "Liebesfluchten". *Tagesspiegel*. 2000. URL: <https://www.tagesspiegel.de/kultur/manner-frauen-und-deutsche-identitaeten-bernhard-schlinks-liebesfluchten-650605.html>
- 24.Benson J. Männer und Muskeln. Über die soziale Konstruktion des männlichen Körperideals. *Inaugural-Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades der Philosophie*. Düsseldorf, 2012. 198 S.
- 25.Binková J. Recht und Unrecht bei Bernhard Schlink in *Der Vorleser und Liebesfluchten*. Bachelorarbeit. Brünn, 2012. 53 S. URL: https://is.muni.cz/th/p7ld9/Jana_Binkova-Bachelorarbeit-Recht_und_Unrecht_bei_Bernhard_Schlink_in_Der_Vorleser_und_Liebesfluchten.pdf
- 26.Bitter M. Differenz als Belastungsprobe: Verhandlungen des deutsch-jüdischen Gesprächs in Bernhard Schlinks Erzählung *Die Beschneidung*. *Digitales Journal für Philologie*. 10. Band. Münster, 2015. S. 36-52.
- 27.Bracher M. From Antisocial to Prosocial Manhood: Shakespeare's Rescripting of Masculinity in *As You Like It*. *Configuring Masculinity in Theory and Literary Practice*. Vol. 58. Brill Rodopl. Boston, 2015. P. 95-127.

- 28.Brandes H. Hegemoniale Männlichkeiten in Ost- und Westdeutschland. *Postsozialistische Männlichkeiten in einer globalisierten Welt*. Focus Gender 9. LIT. Berlin, 2008. S. 59-80.
- 29.Brunotte U., Herrn R. Männlichkeiten und Moderne. Geschlecht in den Wissenskulturen um 1900. Majuskel Medienproduktion GmbH, Wetzlar. Bielefeld, 2008. 278 S.
- 30.Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend. Jungen und Männer im Spagat: Zwischen Rollenbildern und Alltagspraxis. Eine sozialwissenschaftliche Untersuchung zu Einstellungen und Verhalten. *Kriminologie*. 2014. 163 S. URL: <http://hdl.handle.net/10900/66172>
- 31.Christine A. The Quest for a National Identity: Images of Germany in the Works of Bernhard Schlink. *International Journal of the Humanities*. Vol. 5. 2007. P. 105-117.
- 32.Claus R. Maskulismus. Antifeminismus zwischen vermeintlicher Salonfähigkeit und unverhohlenem Frauenhass. *Friedrich Ebert Stiftung: Forum Politik und Gesellschaft*. Berlin, 2014. 108 S.
- 33.Connell R. Masculinities: The Field of Knowledge. *Configuring Masculinity in Theory and Literary Practice*. Vol. 58. Brill Rodopl. Boston, 2015. P. 39-53.
- 34.Davies, B., Banks, C. Zum Mann werden: Die Aneignung männlicher Identitäten — eine Kindheitsperspektive. *Psychologie und Gesellschaftskritik*, 17(3/4). Hamburg, 2004. S. 5-24.
- 35.Edwards T. *Cultures of Masculinity*. 1st ed. Taylor and Francis, NY, 2004. 192 P.
- 36.Endres J. Beschneidung, Kastration, Schrift: Zur textuellen Repräsentation von Scham und Schuld. *Poetica. Zeitschrift für Sprach- und Literaturwissenschaft*. 39. Band. Wilhelm Fink Verlag. Leipzig, 2007. S. 10-21.
- 37.Fenske U., Schuhen G. Geschichte(n) von Macht und Ohnmacht: Narrative von Männlichkeit und Gewalt. *Transcript Verlag*. Bielefeld, 2016. 318 S. URL: www.transcript-verlag.de/978-3-8376-3266-8

38. Friebel H. Von der hegemonialen Männlichkeit zu Parallelkulturen von Männlichkeiten. *Zeitschrift für Sozialen Fortschritt*, Vol. 4, No. 2. Hamburg, 2015. S. 99-117
39. Halberstam J. *Female Masculinity*. Duke University Press. North Carolina, 2019. 360 P.
40. Hartmann U. Sigmund Freud and His Impact on Our Understanding of Male Sexual Dysfunction. *Sexual Medicine History*. Vol. 6. Hannover, 2017. P. 232-239.
41. Hollstein W. Vom Singular zum Plural: Männlichkeit im Wandel. *APuZ. Aus Politik und Geschichte: Mannsbilder*. 62. Jahrgang. 40/2012. Leipzig, 2012. S. 12-16.
42. Kappert I. *Der Mann in der Krise oder Kapitalismuskritik in der Mainstreamkultur*. Majuskel Medienproduktion GmbH, Wetzlar. Bielefeld, 2008. 246 S.
43. Kovář J. Literatur in der Bundesrepublik (1949-1990) und dem wiedervereinten Deutschland. *Deutschsprachige Literatur seit 1933 bis zur Gegenwart: Autoren und Werke*. Brno, 2014. C. 52-61. URL: https://digilib.phil.muni.cz/_flysystem/fedora/pdf/NOTFOUND.pdf
44. Levant R. Toward the reconstruction of masculinity. *Journal of Family Psychology*. Vol 5. 2000. P. 379-402
45. Lorenz M. ‚Political Correctness‘ als Phantasma: Zu Bernhard Schlinks ‚Die Beschneidung‘. *Literarischer Antisemitismus nach Auschwitz*. Stuttgart, 2007. S. 219-242.
46. Lykke S. Eine Analyse der Erzählung Die Beschneidung von Bernhard Schlink. Bachelorprojekt. Hagerup, 2013. 36 S.
47. Marquardt, R. Geschlechterverhältnisse der Nachkriegszeit. *Das Ja zur Politik*. VS Verlag für Sozialwissenschaften. Postdam, 2002. S. 20-31.
48. Martín S. *Representations of Masculinity in Literature and Film: Focus on Men*. Cambridge Scholars Publishing. Newcastle, 2020. 276 P.

49. Mishra P. The crisis in modern masculinity. *The Guardian*. 2018. URL: <https://www.theguardian.com/books/2018/mar/17/the-crisis-in-modern-masculinity>
50. Möller K. Wie aus Jungen Männer werden. *APuZ. Aus Politik und Geschichte: Mannsbilder*. 62. Jahrgang. 40/2012. Leipzig, 2012. S. 41-46.
51. Mueller A. Forgiving the Jews for Auschwitz? Guilt and Gender In Bernhard Schlink's *Liebesfluchten*. *The German Quarterly*. Vol. 80. South Carolina, 2007. P. 511-533.
52. Opitz-Belakhal C. „Krise der Männlichkeit“ – ein nützliches Konzept der Geschlechtergeschichte? *L'homme: Zeitschrift für feministische Geschichtswissenschaft*, Jg. 19, Nr. 2. Berlin, 2008. S. 31-49. URL: <https://api.semanticscholar.org/CorpusID:162543479>
53. Pohl R. Männer – das benachteiligte Geschlecht? Weiblichkeitsabwehr und Antifeminismus im Diskurs über die Krise der Männlichkeit. *Gruppenpsychotherapie und Gruppendynamik*. Vol. 48, No. 3. 2012. URL: <https://doi.org/10.13109/grup.2012.48.3.296>
54. Schlink B. *Liebesfluchten*. Diogenes Verlag, Zürich, 2000. 173 S. URL: <https://docplayer.org/47460281-Bernhard-schlink-liebesfluchten-geschichten-diogenes.html>
55. Schödel K. “Secondary Suffering” and Victimhood: The “Other” of German Identity in Bernhard Schlink's “Die Beschneidung” and Maxim Biller's “Harlem Holocaust”. *Germans as Victims in the Literary Fiction of the Berlin Republic*. Boydell & Brewer. Cambridge, 2009. P. 219-232.
56. Scholz S. „Sozialistische Helden“. Hegemoniale Männlichkeit in der DDR. *Postsozialistische Männlichkeiten in einer globalisierten Welt*. Focus Gender 9. LIT. Berlin, 2008. S. 11-37.
57. Starck K., Luyt R. Political Masculinities, Crisis Tendencies, and Social Transition: Toward an Understanding of Change. *Men and Masculinities*. Vol. 22(3). Campus Landau, Landau, 2018. P. 431–443.
58. Stephenson J. *Women in Nazi Germany*. London, 2011. 232 P.

59. Tuhárská M. Liebe als Phänomen in den Büchern von Bernhard Schlink. Abschlussarbeit. Universität Pardubice. Pardubice, 2013. 59 S. URL: <https://docplayer.org/28942151-Die-liebe-als-phaenomen-in-den-buechern-von-bernhard-schlink.html>
60. UNFPA Ukraine. Masculinity today: men's attitudes to gender stereotypes and violence against women. Kyiv, 2018. 126 P.
61. Vápenka A. Geschlechterstereotype und Geschlechtsidentität von Männern mit unterschiedlichem Verlauf der psychosexuellen Entwicklung. *Dissertationsschrift zur Erlangung des Grades eines Doktors der Philosophie*. Postdam, 2011. 260 S.
62. Wojcik P. Christlich-jüdische Liebe in der Literatur – Eine Leerstelle im Toleranzdiskurs? *Das Versprechen der Rationalität: Visionen und Revisionen der Aufklärung*. Leiden, 2012. P. 117-137.
63. Wüstenberg J. Civil society and memory in postwar Germany. Cambridge University Press. Cambridge, 2017. 141 P.
64. Yekani H. The Privilege of Crisis. Narratives of Masculinities in Colonial and Postcolonial Literature, Photography and Film. Campus. Frankfurt am Main, 2011. 320 P.
65. Zimmerman A. Estranged Bedfellows: German-Jewish Love Stories in Contemporary German Literature and Film. Cincinnati, 2008. 231 P.

ДОДАТКИ

Додаток А

Основні ознаки кризи маскуліності
в оповіданнях циклу

Порівняльна таблиця

	СТРАХ САМОТНОСТІ	МЕЛАНХОЛІЙНІСТЬ	СТРАХ КОНФЛІКТУ	НЕРІШУЧІСТЬ
Das Mädchen mit der Eidechse	✓	✓		✓
Der Seitensprung		✓	✓	
Der Andere	✓	✓	✓	✓
Zuckererbsen	✓		✓	✓
Die Beschneidung	✓		✓	✓
Der Sohn		✓	✓	✓
Die Frau an der Tankstelle	✓	✓	✓	✓